

OLJEKRISEN 1973

- En studie i politisk ekonomi kring förlopp och effekter i Sverige och Danmark

Viktigt meddelande om elransonering

På grund av den alltmer kritiska oljesituationen har myndigheterna tvingats att besluta om elransonering. Elransoneringen träder i kraft den 2 januari 1974 och skall gälla tills vidare. Elransoneringen innebär till att börja med förbud mot viss elförbrukning enligt följande text. Samtidigt förbereds kvotransonering för i princip alla konsumenter. Den finstilta texten är myndigheternas fullständiga och officiella text. Denna kompletteras med en kort och förenklad sammanfattning av de viktigaste punkterna enligt nedanstående.

Hur mycket belysning får användas?

Lusskytar, fasadbelysning, affischbelysning, prydnadsbelysning, utomhusljusgyltar, skyltblister	Helt släcka dygnet runt
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	För användning när bollen är öppen, annars ingen
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	10 W/m ² när arbete utföres, annars ingen
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	10 W/m ² när det är öppet, annars ingen
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	För användning när den behövs
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	2 W/m ² när råglämsat ej räddas
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	5 W/m ² när det verkligen behövs
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	0,5 W/m ² eller hälften av normalt installerad effekt, när det är mörkt
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	0,5 W/m ² eller hälften av normalt installerad effekt, när det är mörkt
Arbetsbelysning i verkstadslokaler, i verkstadslokaler, i verkstadslokaler	För möjligast inbrott från kl 22.00, om det verkligen behövs

Var får elvärme användas?

Permanent icke elvärmade bostäder	Nej, inget extra värmeelement som ersättnings- eller tillastvärme
Permanent elvärmade bostäder	Jä
Arbets- och samlingssalar	Jä
Fridshus	Jä, då de används som bostäder
Gångar	Nej
Konferensrum	Nej, med undantag av när förbundet används för resor till och från arbetsplatsen och om det samtidigt är kallare än -10°C
Köksvärmare	Nej
Lagar, voppar, maskiner o dyli	Nej, med vissa undantag
Uppvärmning utomhus	Nej, med vissa undantag
Tvättare, plånbänkar, vägar	Nej
Sindsmätning	Nej
Isötsanläggningar utomhus	Jä, till ydare enligt särskild dispens

Energibristen blir mer och mer kännbar. Det gäller för oss alla att i dagens läge aystå från all icke nödvändig energiförbrukning — hemma och på arbetsplatsen — så att vi därmed i största möjliga utsträckning kan bibehålla sysselsättningen och hålla industrin, samfärdseln, transportapparaten, sjukhus etc igång.

Inskränkning i rätten att använda elektrisk kraft för vissa ändamål

1.1 Belysning
1.2 Belysning
1.3 Belysning
1.4 Belysning
1.5 Belysning
1.6 Belysning
1.7 Belysning
1.8 Belysning
1.9 Belysning
1.10 Belysning
1.11 Belysning
1.12 Belysning
1.13 Belysning
1.14 Belysning
1.15 Belysning
1.16 Belysning
1.17 Belysning
1.18 Belysning
1.19 Belysning
1.20 Belysning
1.21 Belysning
1.22 Belysning
1.23 Belysning
1.24 Belysning
1.25 Belysning
1.26 Belysning
1.27 Belysning
1.28 Belysning
1.29 Belysning
1.30 Belysning
1.31 Belysning
1.32 Belysning
1.33 Belysning
1.34 Belysning
1.35 Belysning
1.36 Belysning
1.37 Belysning
1.38 Belysning
1.39 Belysning
1.40 Belysning
1.41 Belysning
1.42 Belysning
1.43 Belysning
1.44 Belysning
1.45 Belysning
1.46 Belysning
1.47 Belysning
1.48 Belysning
1.49 Belysning
1.50 Belysning
1.51 Belysning
1.52 Belysning
1.53 Belysning
1.54 Belysning
1.55 Belysning
1.56 Belysning
1.57 Belysning
1.58 Belysning
1.59 Belysning
1.60 Belysning
1.61 Belysning
1.62 Belysning
1.63 Belysning
1.64 Belysning
1.65 Belysning
1.66 Belysning
1.67 Belysning
1.68 Belysning
1.69 Belysning
1.70 Belysning
1.71 Belysning
1.72 Belysning
1.73 Belysning
1.74 Belysning
1.75 Belysning
1.76 Belysning
1.77 Belysning
1.78 Belysning
1.79 Belysning
1.80 Belysning
1.81 Belysning
1.82 Belysning
1.83 Belysning
1.84 Belysning
1.85 Belysning
1.86 Belysning
1.87 Belysning
1.88 Belysning
1.89 Belysning
1.90 Belysning
1.91 Belysning
1.92 Belysning
1.93 Belysning
1.94 Belysning
1.95 Belysning
1.96 Belysning
1.97 Belysning
1.98 Belysning
1.99 Belysning
1.100 Belysning

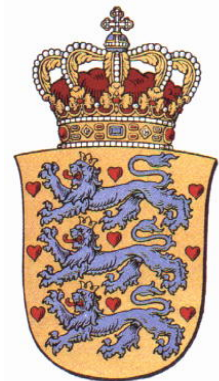

Bild ovan (center): Statligt anslag till allmänheten med anledning av oljekrisen.
Bild till vänster: Det svenska statsvapnet.
Bild till höger: Det danska statsvapnet.

ABSTRACT

This thesis focuses on the OPEC oil crisis of 1973 and its impact on the Scandinavian countries of Sweden and Denmark. Starting from Walter Carlsnaes theory of energy vulnerability, the concepts of vulnerability and national security are tested on the selected cases and an array of policy alternatives are assessed. Posited available options like oil stockpiling, conservation, renewable energy and international coordination are evaluated as means for ameliorating the vulnerability of the nations. The theory chosen is further expounded with a consensus element to reinforce its explanatory power. The thesis utilizes a wide range of material from parliamentary records to daily newspapers in an attempt to shed some light on the interplay between economics and politics.

Sweden and Denmark evince diverging developments despite their common starting point with exceptionally high oil dependencies and can be located on different ends of the energy policy gamut. The oil crisis ushered in a new era of energy consciousness and this thesis attempts to show the origins of the energy policy agendas of the 21st century that are still being pursued in Scandinavia.

Keywords: Oil crisis, OPEC, Energy policy, Sweden, Denmark

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	2
1.1. PROBLEMSTÄLLNING OCH SYFTE.....	2
1.2. AVGRÄNSNINGAR.....	2
1.3. MATERIAL.....	3
1.4. METOD.....	4
2. TEORETISKT RAMVERK	5
2.1. UTVECKLING AV TEORI	6
3. ENERGIAVBROTT	7
3.1. DET SVARTA GULDET: EN INTERNATIONELL UTBLICK	7
4. SVERIGE SOM FALLSTUDIE: EN INRIKESPOLITISK EXPOSÉ.....	8
4.1. SÅRBARHETENS UTGÅNGSPUNKTER: SVERIGE I OLJEBEROENDETS KLOR	9
4.2. ÅTGÄRDSPAKET	9
4.3. POLICYALTERNATIV	10
4.3.1. Sveriges svarta Fort Knox.....	10
4.3.2. Alternativa bränslen och lösningar	11
4.3.3. Kärnkraften – ett strålande alternativ	13
4.4. OPINIONSLÄGE	14
4.4.1. Arbetet	14
4.4.2. Dagens Nyheter	16
4.4.3. Norrskensflamman.....	17
4.4.4. Svenska Dagbladet	19
5. DANMARK SOM FALLSTUDIE: INRIKESPOLITISK UTVECKLING.....	20
5.1. SÅRBARHETENS UTGÅNGSPUNKTER: DANMARK	20
5.2. SÅRBARHET GENOM INHEMSKA ÅTGÄRDSPAKET.....	22
5.2. POLICYALTERNATIV	22
5.2.1. Lagring	22
5.2.2. Alternativa bränslen och lösningar	24
5.2.3. Kärnkraft	26
5.3. OPINIONSLÄGE.....	28
5.3.1. Aktuelt.....	28
5.3.2. Berlingske tidende	29
5.3.3. Politiken.....	30
6. SLUTSATSER.....	31
7. LITTERATURFÖRTECKNING	33
7.1. PRIMÄRKÄLLOR	33
7.2. SEKUNDÄRKÄLLOR	33
8. APPENDIX – FÖRKORTNINGAR.....	34

1. Inledning

2000-talet har under sin korta existens bevittnat en våg av energipolitisk medvetenhet bland världens länder. Bara under senare halvan av 2005 kunde Europa åse hur naturgas och olja i Ryssland blivit ett viktigare politiskt vapen än militär styrka då man tvingade Ukraina på knä inför Moskvaskrav. Samtidigt fastställde den svenska regeringen riktlinjer för framtiden med målet att intill år 2020 häva det svenska oljeberoendet med hänvisning till dess säkerhetspolitiska implikationer. Med den kraftigt stigande efterfrågan har oljevapnet aktualiserats på allvar, vilket reflekterades i George W. Bushs State of the union 2006 då denne talade om "oil addiction" och behovet att frigöra sig från ett säkerhetspolitiskt hot.¹ Renässansen för de ekonomiska energivapnen och världens åtföljande oro har sin upprinnelse i en historisk erfarenhet, nämligen den oljekris som påtvingades västvärlden från OPEC 1973. Nämnda kris överrumplade ett oförberett Europa som tvingades lägga om till en energipolitisk kurs som ännu idag inte är fullbordad. Med hänsyn till ett det i dagsläget ytterst bristfälliga forskningsmaterialet finner vi att detta ämne är i stort behov av en undersökning av den art som nedan följer.

1.1. Problemställning och syfte

Vi har valt att framställa vår uppsats efter följande frågeställning:

- Hur påverkade oljekrisen 1973 den svenska och danska energipolitiken och uppfattningen om ländernas sårbarhet inför ekonomiska påtryckningsmedel?
- Hur kan eventuella skillnader förklaras?

Syftet med denna uppsats är att försöka bidra med nytt material till forskningen om den svenska och danska oljekrisen 1973 och vilka konsekvenser denna fick för energiförsörjningen på de bägge länderna. Då tidigare forskning på området är ganska bristfällig hoppas vi kunna sprida ljus över en bortglömd debatt som är av stor betydelse för dagen energiförsörjning.

1.2. Avgränsningar

Vi har valt att avgränsa vår uppsats mellan åren 1973-1975. Orsaken till denna avgränsning är att kriget mellan Israel och arabländerna bröt ut oktober 1973 då vår uppsats tar sin början. Motiveringen att sluta 1975 beror dels på den begränsade tid och det antal tecken vi har haft till förfogande. Det skulle bli alldeles för mycket material att bearbeta om vi skulle undersökt krisens verkningar under fler år än så. En annan bidragande faktor är att den svenska regeringen släppte sin energiproposition under 1975 och därmed kan fungera som lämplig brytpunkt för vår analys.

¹ Sydsvenska Dagbladet, 9.5.2006, sid. 3.

1.3. Material

Denna uppsats kommer i materialavseende att indelas i primärkällor och sekundärkällor. Primärkällor är mer trovärdiga än sekundärkällor då informationen inte har berättats vidare till någon annan innan det blivit nedskrivit. Det är skribentens egna ord och upplevelser som trycks på pränt.² Då vi övervägande har begagnat oss av primärkällor, ser vi sekundärkällorna som ett komplement till att ge en översikt av varje land och vad som skedde internationellt. Primärkällorna kommer att bestå av fyra stycken tidningar från Sverige och tre stycken från Danmark med har en bred politisk spridning och stora upplagor. Då det fanns en massiv rapportering av oljekrisen i tidningar under den period vi avsatt skriva om i vår uppsats ansåg vi det vara av stor vikt att undersöka allmänhetens pressinformation och hur debatten såg ut under oljekrisen då ungefär 70 % av svenska folket läser någon form av morgon- eller kvällstidning varje dag.³ Då vi undersökt över 7000 tidningar, var vi av tidsmässiga skäl tvungna att enbart använda oss utav ledarsidorna.

Sammanställning över tidningar och politisk koppling⁴

Tidning – land (S/D)	Daglig upplaga 1973	Politisk färg	Moderpartiets/ernas mandat i parlamentet den 1 januari 1974 (%)	Periodicitet
Arbetet (S)	120 000	Socialdemokratisk	44 (S)	7 exemplar /vecka
Dagens Nyheter (S)	445 000	Oberoende liberal	34 (C+Fp)	”
Norrskensflamman (S)	5000	Kommunistisk	5,5 (VpK)	”
Svenska Dagbladet (S)	150 000	Konservativ	15 (M)	”
Aktuellt (D)	87 000	Socialdemokratisk	25,5 (S)	”
Berlingske Tidende (D)	155 000	Konservativ	22 (KFP+CD+KrF)	”
Politiken (D)	148 000	Liberal	24 (RV+V)	”

Övriga primärkällor består av riksdagsmaterial från Sverige och från folketinget i Danmark. Vi bedömer att detta material, med hänsyn till äkthetskriteriet, har god tillförlitlighet då det är upptaget direkt från kamrarna och endast kan ha redigerats något språkligt. Vi har även valt att ta del av tre stycken politiska personligheters memoarer för att se på deras personliga åsikter angående oljekrisen. Dessa är Poul Hartling som var statsminister i Danmark 1973-1975, Poul Nyboe Andersen (handelsminister 1973-1975) och Ingvar Carlsson som var bostadsminister i Sverige mellan åren 1973-1976. Valet av dessa tre beror främst på att de hade framträdande roller i sina respektive regeringar. För dessa memoarer blir dock det källkritiska tendenskriteriet aktuellt då dessa med stor sannolikhet speglas av personlig böjelse. Detta är något som man måste vara medveten om då man läser memoarer. För vår del är vi intresserade av dessa personliga åsikter då vi ser på hur respektive parti behandlat krisen och kommer därför inte att falla i denna tendensfälla.⁵

²² Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan*, 2003, *Norstedts*: Stockholm, sid.309.

³ SOU 1975:61, *Energiberedskap för kristid*, sid. 399.

⁴ <http://www.kb.se/nl/nlframe.htm>; Thomsen, Niels, *De danske aviser bind 3*, Odense Universitetsforlag: Odense, sid. 104-121; Media Skandinavien, DAAA: Köpenhamn, sid. 15, 56, 78-80.

⁵ Esaiasson, Peter, 2003, sid.309.

1.4. Metod

Förevarande uppsats bygger på en kvalitativ textanalys. Fördelen med denna form av analys är att helheten i texten yppar sig på ett annat sätt än i kvantitativ analys sedan helheten antas vara något mer än dess delar – en helhet som kommer fram genom intensiv närläsning.⁶

Vi har för avsikt att göra en teoriprovande uppsats där vi prövar Walter Carlsnäs teori på fallen Sverige och Danmark. Vi kommer även att arbeta teoriutvecklande genom att föreslå kompletterande förklaringsfaktorer. Dessa i form av opinionsbildning då medias varseblivning av samhällsutvecklingen lika väl som parlamentarisk konsensus påverkar befolkningen och ledares föreställningsvärldar och därmed möjligheten att driva en framgångsrik politisk linje. Därmed är frågan om nationell sårbarhet lika med nationell samhörighet.

Som vi skrivit i ovanstående stycke kommer vi att pröva Carlsnäs teori om ekonomiska faktorerers inverkan på sårbarheten och energiberedskapen i ett land. Utifrån detta kommer vi att pröva denna på fallen Sverige och Danmark. Orsaken till jämförelsen mellan dessa två länder är att vi vill göra en ”mest lika design” då dessa länder är lika varandra på ett flertal olika variabler ”förutom på den förklaringsvariabeln som står i centrum för undersökningen.”⁷ Parlamentariskt och ekonomiskt är dessa två länder snarlika varandra. Inte heller på oljeberoendet finns det några direkta skillnader länderna emellan. Däremot skiljer de sig åt så till vida att Danmark 1973 inträdde i Europeiska Gemenskapen medan Sverige är ett alliansfritt land. Samtidigt är det teorin som står i centrum vid denna undersökning och detta avgör om Sverige och Danmark kommer att vara goda fall eller ej.⁸

⁶ Esaiasson, Peter, 2003, *Norstedts*: Stockholm, sid. 233; Bergström, Göran (red.), *Textens mening och makt*, 2000, Studentlitteratur: Lund, sid. 44-46.

⁷ Esaiasson, Peter, 2003, sid. 111; Landman, Todd, *Issues and methods in comparative politics*, 2004, Routledge: London, sid. 29-30.

⁸ Esaiasson, Peter, 2003, sid. 113.

2. Teoretiskt ramverk

Vi kommer i förevarande uppsats att begagna oss av Walter Carlsnäs teori om energisårbarhet, vilken har utvecklats med det svenska oljepredikamentet som förlaga. Carlsnäs baserar sin teori på tre primärbegrepp (se nedan), varefter han strukturerar ett analytiskt ramverk över de möjliga alternativ för avhjälpande som de europeiska staterna i gemen ställts inför.

Tre basala grundbegrepp accentueras i *sårbarhet*, *nationell säkerhet* och *energiavbrott* (*energy disruptions*). Carlsnäs menar att frågan om sårbarhet är intimt förknippad med frågan om interdependens, vilket definieras som ömsesidigt ekonomiskt beroende. Författaren framhåller att det är kostnaden för att frikoppla sig från ett visst förhållande som konstituerar det relevanta kriteriet för att mäta beroende. Således är hög sårbarhet *fait accompli* med hög kostnad är för att fjärma sig från ett beroende. Sårbarheten har graverande implikationer för frågan om den nationella säkerheten, då oljeavbrott leder till att brister inte kan avhjälpas med konventionella metoder till en rimlig kostnad.⁹

Dessa situationer av hög sårbarhet uppstår då en stat inte disponerar över multipla oljefurnissörer, tillräcklig lagring, inhemsk produktionskapacitet eller liknande möjliga alternativ. Frågan om att reducera sårbarheten är således en fråga om att skaffa sig alternativa tillgångskanaler och möjligheter att vidta tillbörliga nödgärder mot potentiella störningar.

Vad gäller begreppet nationell säkerhet framhåller Carlsnäs att detta inte bör bedömas i snäva militärstrategiska termer. Författaren menar att oljekrisen är det ultimata exemplet på en världssyn som hänför sig till den klassiska realismen är förlegad och att detta synsätt vore att blunda inför nya och djuplodande hot mot en nations säkerhet. De nya farorna kommer ifrån ekonomi, teknologi och liknande krafter av internationell kraft och dominans.¹⁰ Barry Buzan har uttryckt det hela såsom att ”statsidén, dess institutioner, och även dess territorium kan alla hotas lika mycket av idé manipulation som av klassisk militärstyrka”.¹¹ Ett sådant nytt hot mot vitala värden är störningar i flödet av kritiska naturresurser, då dessa är av central betydelse för slagkraften i ekonomin. Carlsnäs menar härvidlag att ekonomisk sårbarhet och säkerhet är tätt sammanflätade och säkerheten ökar när sårbarheten minskar.¹²

Det tredje och sista begreppet är energiavbrott vilket, såsom primär orsak till energikrisen, påkallar en egen begreppsutveckling. Denna faktor måste skiljas från två andra dimensioner av energifrågan som helhet. Den första av dessa härrör från problem associerade med höga importnivåer, vilket återfinns i flera industriländer. Beroende av oljeimport är en fråga som bäst studeras under ett långt tidsspänn, medan sårbarhetsfrågan påkallar policy för den omedelbara framtiden. Båda dessa bör vidare skiljas från frågan om resursuttömning, vilken kräver utveckling av alternativa bränslen och således bäst kan studeras under förlopp om flera decennier. Som tidigare nämnts fokuserar Carlsnäs på den förra frågan, det vill säga det kortsiktiga problem som uppkommit till en följd av oljekrisen.

Mot bakgrund av dessa begrepp framhåller Carlsnäs att sårbarhet kan relateras till två huvudskaliga mekanismer som kan hota ekonomin och därmed den nationella säkerheten. Framst av dessa är dramatiska prisökningar som föranleder beslutsfattare att söka substitutenergi och andra resurser. Det andra sättet på vilka sådana störningar kan skapa ekonomiska förluster är genom åtgärder från regeringars sida i syfte att motverka stigande

⁹ Carlsnäs, Walter, *Energy vulnerability and national security*, 1988, Pinter Publishers: London, sid. 5-8.

¹⁰ Carlsnäs, Walter, 1988, sid. 9-14.

¹¹ Buzan, Barry, *People, states and fear*, Pinter Publishers: Brighton, sid. 65.

¹² Carlsnäs, Walter, 1988, sid. 16.

oljepriser genom priskontroller och allokeringssystem på den inhemska marknaden.¹³ Dylåka åtgärder ger energimarknaden felaktiga prissågnaler vilket leder till stora indirekta förluster och drabbar säkerhetsbegreppet hårt.

Med tanke på oljeavbrottsbegreppet ska nämnas någøt om möjligheterna att bemøta hotet från oljekrisen bland oljeimportörerna. Det råder enligt Carlsnås teoretisk koncensus kring behovet av att *uppråthålla tillräcklig nödatgårdslagring*. Efter oljekrisen har det blivit uppenbart att lagring blivit ett nödtvång sedan aktiveringen av dessa reserver visat sig dämpa effekten på arbetslöshet och ekonomisk nedgång.

En andra möjlighet är att agera genom *medlemskap och applikation av internationella avbrottsprogram*.¹⁴ Efter oktoberkriget gjordes detta till en av hörnstenarna i det internationella energiprogrammet (IEP) och därmed även IEA, som undertecknades genom ett multilateralt avtal 1974. Oljefonden IEA (med Sverige och Danmark som ursprungsmedlemmar) etablerades med målet uppråthålla reserver för 90 dagar och rättvist fördela resurser mellan sina medlemsländer i händelse av energiavbrott. (vid energiavbrott om mer än 7 % per markering i organisationens bristmätningssystem). Därtill skulle IEA reglera villkoren för ransoneringsåtgärder och allokera konsumtionsrättigheter mellan medlemmarna.¹⁵

Den tredje åtgårdskanalen är enligt Carlsnås att *reducera oljeimporten* före ett förväntat avbrott för att minska sårbarheten. Detta alternativ innefattar ett val mellan två policyinstrument, nämligen besparing av energi och substitution mot inhemska eller andra utländska bränsleformer. James Plummer har framhållit att detta alternativ avsevärt förbättrar ett lands sårbarhetssituation, om än inte lika mycket som en effektiv lagringsplanering.¹⁶

2.1. Utveckling av teori

Walter Carlsnås har utvecklat en teoretiskt omfångsrik text i *Energy, Vulnerability and National security* men har erhållit mycken kritik för sin ytterst bristfålliga empiri. Vi åmnar i denna uppsats teckna en heltäckande analys av oljekrisen och dess inverkan på Sverige i fråga om nationell sårbarhet och säkerhet. För att ge ett vidare perspektiv på aktuell fråga kommer vi att hörsamma Carlsnås kall på en komparativ aspekt. Då, såsom författaren framhåller, varje land kom att visa olika nyanser i sin respons på den nya världsordningens intåg är det av särskilt intresse att positionera Sverige mot grannlandet Danmark.¹⁷ Genom att jämföra dessa båda länder, vilka delade en prekär situation i sitt extensiva beroende av Mellanöstern men samtidigt var varandra politiskt fjårran med alliansfrihet respektive EG-medlemskap, kan nytt ljus kastas över krispolitikens Sverige. Vidare kommer vi att addera en variabel rörande nationell koncensus, då vi anser att uppslutningen kring en politik är av avgörande betydelse för dess trovårdighet och möjligheterna att effektivt implementera densamma. Vi kommer att lägga debattaspekten till Carlsnås teori och studera hur opposition och, på en lägre samhållsnivå, media, stållt sig till regeringsåtgärder, policy och lösningar för att minska den svenska sårbarheten. Medias inverkan på en politiks framgång torde i en demokrati vara ett obestridligt faktum. I det medialiserade samhålllet såtts den politiska agendan i hög grad av media och formar åsikterna för de väljare, vilka politikerna i sin tur måste ta beakta. Således

¹³ Carlsnås, Walter, 1988, sid. 20.

¹⁴ Carlsnås, Walter, 1988, sid. 18-24.

¹⁵ SOU 1983:19, *Den stora omställningen*, Energimarknadsutredningen 1983, sid. 161-167.

¹⁶ Plummer, James, *Energy vulnerability*, 1982, Oxford U Press: Oxford, sid. 2-5.

¹⁷ Carlsnås, Walter, 1988, sid. 10.

kan media höja och sänka sårbarheten för en handlingslinje och genom sina ställningstaganden driva igenom eller obstruera reformer. Walter Carlsnäs uppmärksammar i sitt verk behovet av en medieanalys och uttrycker effekten av oljekrisen på folkmedvetandet enligt följande: "Instead, it is generally acknowledged that the immediate impact of the embargo was on public attitudes rather than the economy."¹⁸

3. Energiavbrott

3.1. *Det svarta guldets: en internationell utblick*

I september 1960 grundade de fem ledande oljeexport länderna Irak, Kuwait, Saudi-Arabien, Iran och Venezuela Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC). Orsaken till grundandet var att dessa länder ville skydda sina oljeintressen gentemot multinationella företag som hade fått en allt större makt över oljan, prissättningen och inkomsterna som oljan genererade. Det var de internationella oljebolagen som bestämde priserna och beräkningen av vinsterna förblev knuten till exportvolymen. Under slutet av 1950-talet genomfördes kraftiga prissänkningar på råolja av oljebolagen vilket genererade lägre vinster för de oljeproducerande länderna.¹⁹ Dessa multinationella företag som innehade den största delen av världens oljeproduktion kallades de "sju systrarna" och bestod av Exxon, Royal Dutch Shell, Mobil, Chevron, Texaco, Gulf och BP. Namnet fick de för att de var de sju överlägset största bland världens oljebolag.²⁰ 1973 hade OPEC utvidgats och innefattade nu 13 länder från fyra stycken olika kontinenter, Afrika, Asien, Syd Amerika och Oceanien. Dessa länder stod för 85 % av världens oljeexport. OPEC hade ingen som helst inblandning i oktoberkriget 1973 som ses som den största anledningen till den första oljekrisen. Oktoberkriget bröt ut mellan Israel på ena sidan och Syrien och Egypten på andra. Varken Syrien eller Egypten var med i OPEC, men Israel förstörde med attackplan ett av syriskt oljeraffinaderierna, som var i besittning av ungefär 1 miljon oljefat från främst Irak, vilket väckte vrede hos OPEC länderna.²¹

När kriget bröt ut var oljeländerna inte längre försvarslösa brickor på marknaden. Tvärtom var de enade och starka tack vare bildandet av OPEC och detta skulle få stora följder för resten av världen som hade blivit alltför beroende av den billiga oljan.²²

Den 16 oktober 1974 (10 dagar efter kriget brutit ut) samlades OAPEC länderna vilka består av OPEC länderna plus Egypten, Syrien, Dubai och Bahrain. Dessa länder (förutom Nigeria och Iran som fortsatte att öka sin produktion) beslutade att sänka produktionen av olja med 5 % och sedermera med ytterligare med 5 % tills Israel lämnade de områden som man ockuperat 1967. Vidare beslöt OAPEC länderna att USA och Holland skulle utsättas för ett fullständigt exportembargo.²³

Nedskärningen och exportembargot fick stora följder, speciellt för västvärlden som var helt beroende av billig olja från mellan östern. Även om inte det blev ett exportembargo mot

¹⁸ Carlsnäs, Walter, 1988, sid. 34.

¹⁹ Bauchard, Denis, *Spelet om oljan*, 1971, Forum: Stockholm, sid. 64-65; Vernon, Raymond, *The oil crisis*, 1976, Norton: New York, sid. 203.

²⁰ Israel, Dan *Oljekrisen och den nya ekonomiska världsordningen*, 1976, Beyronds: Malmö sid. 21-27; Nilsson, Ulf, *Oljan och det tredje Världs Kriget*, 1980, Dagens Nyheter Tryckeri: Stockholm, sid. 63-70.

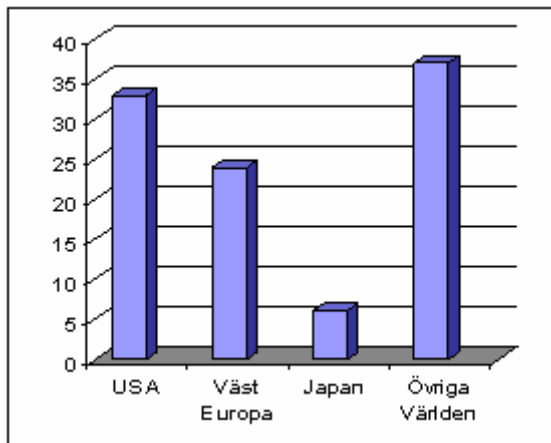
²¹ Vernon, Raymond, *The oil crisis*, 1976, sid. 203-205.

²² Johansen, Otto Jan, *Olje er Makt*, 1975, Reistad & Søn: Oslo, sid. 27-29.

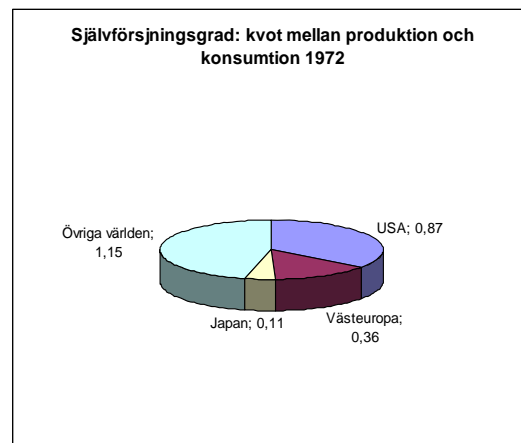
²³ Israel Dan, Israel, Joachim, 1976, sid. 44-46.

övriga länder i Europa, drabbades dessa hårt. Orsaken var att tidigare hade den största delen av oljan kommit till Holland och hamnstaden Rotterdam.²⁴

Figur 1: Total konsumtion av olja 1973 (%):²⁵

Figur 2: Självförsörjning 1972²⁶

4. Sverige som fallstudie: en inrikespolitisk exposé

Sverige hade under hela efterkrigstiden och fram till 1976 en socialdemokratisk regering. Under åren 1973-1975 var det Olof Palme som var statsminister för regeringen som bestod av Socialdemokraterna med VpK som stöd. Regeringen antog 1973 en grundlagsändring som skulle minska kungens makt till från att på pappret varit den statschef som utsåg regeringsbildare. ”Statschefens enda officiella ämbetsplikt är att i stort sett att, när han så önskar, bli informerad om saker av statsministern”.²⁷ Förslaget fick dock läggas på is då den dåvarande kungen hastigt gick bort och Carl XIV Gustaf beträdde tronen. ”Monarkin överlevde genom kungens död”.²⁸

1973 har i folkmun kallats det sista rekordåret. Innan dess hade Sverige haft en rekordtillväxt under ett antal år, men 1973 var året med händelser oberoende av varandra som skakade om det svenska folket, både nationellt och internationellt, som skulle få konsekvenser på Sverige, både politiskt och ekonomiskt.²⁹ På våren avslöjades det hemliga svenska spionage som drevs via informationsbyrån IB. Delar av verksamheten drevs av den svenska regeringen och den socialdemokratiska rörelsen, vilket skapade stor uppståndelse då partiet spionerade på sina egna för försvarets räkning.³⁰

Vid valet 1975 fick socialdemokraterna med Olof Palme i spetsen förnyat förtroende att regera Sverige, då de var det största partiet, men en bisarr händelse hade inträffat. Efter räknandet av alla röster visade sig att Sverige hade fått en jämvikts riksdag. Då antal riksdagsplatser var 350 och de båda blocken fick 175 stycken platser var skulle lottning under hela valet få avgöra de stora blockskiljande frågorna om ingen annan lösning vanns. Beslut om att efter nästa val sänka antalet platser till 349 klubbades igenom utan några protester.³¹ Således konsoliderade partiet som omhuldat alliansfriheten sin position. Östen Undéns doktrin

²⁴ SOU 1975:60, sid. 78-81.

²⁵ Moberg, Erik, Olja, *Gas och Kol i världens energiförsörjning*, 1974, Försvar och säkerhetspolitik: Stockholm, sid. 20-21.

²⁶ Radetzki, Marian, *Tjugo år efter oljekrisen*, 1996, SNS Förlag: Stockholm, sid. 52.

²⁷ Hägg, Göran, *Välfärdsåren*, 2005, Wahlström & Widstrand: Stockholm, sid. 267-268.

²⁸ Hägg, Göran, 2005, 306-307.

²⁹ Larsson, Hans Albin, *Boken om Sveriges Historia*, 2000, Forum: Stockholm, sid. 287-288.

³⁰ Hägg, Göran, 2005, sid. 303-304.

³¹ Hägg, Göran, 2005, sid. 304.

”alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig” hade under 1960-talet blivit en nationell institution och kodifierade en 150 år gammal nationell praxis.³²

4.1. Sårbarhetens utgångspunkter: Sverige i oljeberoendets klor

Oljan stod 1971 för cirka 70 % av den svenska energiförsörjningen till ett värde av cirka 3000 miljoner kronor, vilket utgjorde cirka 10 % av den svenska exporten och 1.7 % av Sveriges BNP (för fördelning se 5.1).³³ Nedanstående schema belyser hur Sverige slogs av oljekrisen (OECD snittet inom parentes):³⁴

Period	Tillväxt (%)	Inflation (%)	Arbetslöshet (%)	Bytesbalans (% av BNP)
1970-73	3,4 (4,7)	6,8 (5,9)	2,3 (3,6)	1,1 (0,3)
1974-75	3,3 (0,3)	10,0 (12,4)	1,8 (4,6)	-0,8 (-0,3)

Då Sverige befann sig i en högkonjunktur klarade man krisen tillväxtnässigt bättre än OECD. Underskotten i bytesbalansen skulle dock få några konsekvenser på sikt. Sverige hade en oljenota i procent av BNP som var dubbelt så hög som i OECD, varför realinkomsteffekten (mått på reell störning i förhållande till BNP) skrevs till -3,5 % 1974, att jämföra med OECD:s -2,6 %.³⁵

Bedömningarna av krisen är genomgående tämligen samstämmiga. Även om man ser en allvarlig situation är det en kris som kommer att klaras av med rätt prioriteringar och nationell uppslutning. Som nedan kommer att visas återkommer städse uppfattningen att rätt prioriteringar kan bibehålla den ekonomiska tillväxttakten, samtidigt som en ljus framtid målas upp där oljekrisen blivit brytpunkten för överkonsumtionssamhället:

*Oljekrisen har visat hur nödvändigt det är för oss att minska vårt lands beroende av importerad olja. Den har också påvisat att vi måste komma till rätta med det slöseri av tidigare billig energi som förekommer på skilda håll i samhället.*³⁶

4.2. Åtgärdspaket

Uppgifter om nedskärningar i oljetillförseln med 20 % i november förestavade regeringsåtgärder och man tillhöll allmänheten att spara på frivillig basis. Efter en revision av läget beslutade man den 27 november att föranstalta om begränsningar i oljekonsumtionen. Myndigheterna gavs i uppdrag att damma av 1964 års kortransoneringssystem för bensin (verksamt mellan 8 januari och 29 januari 1974) med 3 miljoner tryckta standardkort, samtidigt som leveranserna av eldningsolja för uppvärmningsändamål skars ned med 25 %. Den 11 december antog riksdagen vidare regeringens förslag till elransoneringslag och åtgärder vidtogs för begränsning av energikonsumtion i reklam och belysning. Slutligen beslutade man den 2 januari 1974 om förbud mot uppvärmning av tappvatten under två veckor.³⁷

Någon betydande opposition mot åtgärderna kan inte förmärkas i riksdagen. Yttranden är sparsamma och rör istället formen för implementering. De enda som väcker frågan är C och

³² Wahlbäck, Krister, *Den svenska neutralitetens rötter*, 1984, Norstedts: Stockholm, sid. 50-55.

³³ Stolpe, Herman, *Världens olja och Sveriges energiförsörjning*, 1972, Raben & Sjögren: Uddevalla, sid. 86-88

³⁴ SOU 1983:19, sid. 331.

³⁵ SOU 1983:19, sid. 331-334.

³⁶ RD 31, sid. 36, 1974.

³⁷ SOU 1975:60, sid. 81-90, 155-156, 271-274, 367-373.

M, av vilka de förra menar att åtgärder borde ha tagits tidigare för en långsam övergång medan de senare framhåller att de borde ha knäsatts omedelbart för att undvika hamstring.

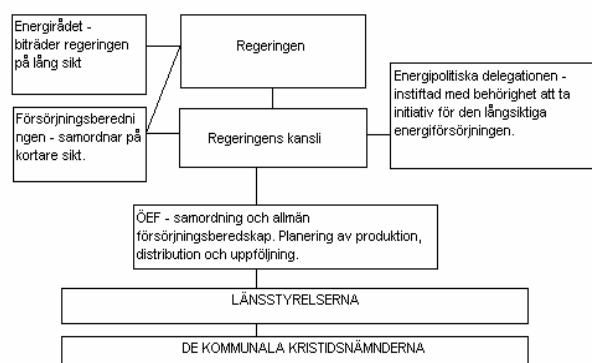
4.3. Policyalternativ

4.3.1. Sveriges svarta Fort Knox

Svensk oljelagringspolitik härleder sina rötter från tiden före andra världskriget, då man redan 1938 beslutade att ålägga oljebolagen som opererade i landet en viss lagringsskyldighet för kristid. Denna reglering var i kraft fram till 1957 då regeringen, ställd inför en exploderande oljekonsumtion, tog över ansvaret genom periodiska program – en utveckling som skapade en dikotomi mellan en krigsreserv och en försörjningsreserv avsedd för politiska eller militära kriser i fredstid. Försörjningsreserven bestämdes utifrån en prognostiserad konsumtion av olja under en svensk vinter och löpte under en förutbestämd planeringsperiod. Den tredje av dessa kom att löpa mellan 1970-1977. Vid inledningen av detta program utarbetades procedurer för s.k. fredskriser, dvs. avbrott i leveranserna av olja under fredstid och med anledning av oljekrisens utbrott beslutades 1974 om utökad beredskapslagring till 3 miljoner kubikmeter råolja till en kostnad av 760 miljoner kronor.³⁸

Dessa nya statliga reserver skulle finansieras genom en energiavgift – den s.k. beredskapsavgiften – och kom från 1974 även att användas för att leva upp till det statliga åtagandet genom IEA utan att behöva inskränka den ursprungliga nödreservens storlek. Sammantaget skulle under aktuell period 11.4 miljoner kubikmeter olja och oljeprodukter lagras, av vilka 8.6 utgjorde fredsreserv. Dessa magasin skulle hållas i speciella lagerområden och ytterst administreras av överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF).³⁹ ÖEF kom i Sverige att fungera som central förvaltningsmyndighet med ansvaret att tillgodose det totala försvarets behov av förnödenheter. Organisationen ansvarade för planering och ombesörjande av näringslivets behov då den underställdes handelsministerns kortsiktigare försörjningsberedskap på departementsnivå. ÖEF kom i denna struktur att koordineras med regeringens försörjningsberedning (för frågor på kort sikt) och den energipolitiska delegationen (för frågor på lång sikt) och bildade således stommen i ett komplext administrativt försörjningsnätverk.⁴⁰

Figur 3: ÖEF:s placering i kristidsadministrationen⁴¹

³⁸ SOU 1980:41, *Olja för kristid*, sid. 19-28; Carlsnäs, Walter, 1988, sid. 51-54.

³⁹ SOU 1980:41, sid. 55-60.

⁴⁰ SOU 1975:60, sid. 477-479, 497-499.

⁴¹ SOU 1975:60, sid. 498.

Kring behovet av beredskapslagring råder det i parlamentet stor enighet. Särskilt centerpartiet under Fälldin framhåller att lagring är nödvändig för att minska företagens inflytande över svensk politik. De enda negativa invändningarna kommer från moderaterna som menar att magasinerna är otillräckliga och att uppdraget borde ha anförtrots åt ett oberoende bolag som inte kringvärvats av statliga hämskor i form av byråkrati och anslagstyglar. Även IEA-medlemskapet mottas varmt trots dess ur neutralitetshänsyn dubiösa karaktär. Under 1974 förklarar handelsminister Feldt att medlemskapet kan förenas med alliansfriheten och att det är ett imperativ för att Sverige i framtiden ska kunna upprätthålla en trovärdig handlingsfrihet.⁴²

4.3.2. Alternativa bränslen och lösningar

1975 är en vattendelare i svensk energipolitik. Oljekrisen hade manat fram en proposition med åtföljande bifall som skulle komma att vägleda Sverige under 1900-talets energipolitik.⁴³ Det övergripande målet var att skjuta fram statens position på energins område och matta av den energikonsumtion som alltsedan 1955 hade ökat med i snitt 4,5 % per år. Fram till 1985 skulle ökningstakten minskas till 2 % för att därefter närma sig noll 1990. Energipropositionens andra målsättning var specifikt inriktad på oljan, då man avsåg att på sikt eliminera beroendet av importerade fossila bränslen. Staten skulle genom regleringar och stimulansåtgärder främja insatser för att utveckla alternativa, primärt förnyelsebara, energikällor – åtgärder som ledsagades av ett formellt åtagande gentemot nödlagring och internationellt samarbete i IEA för att minska sårbarheten.⁴⁴ Walter Carlsnäs har betecknat den svenska energipropositionen som ett unikum då den i ett internationellt perspektiv representerar ett av få konkreta handlingsprogram för reglering av utbud och efterfrågan på energiområdet.⁴⁵ Energisparande skulle genom effektivisering och modernisering i industrin och kommunal planering åvägbringas parallellt med en satsning på framförallt kärnkraften, som på 10 år skulle expandera från 2 till 63 TWh (se nedan).⁴⁶ Enligt given prognos skulle andelen energi förändras i enlighet med vad som angivits nedan:

Figur 4: Energiprognosen 1975:⁴⁷

Energityp:	1973:	1983:
Oljeprodukter	73 %	53 %
Inhemska bränslen	10	13
Kol	4	6
Vattenkraft och Kärnkraft	13	27
Avfall	0	1
Totalt	100	100

Enligt Marian Radetzki aktualiserar hot krav på ny energi – ett postulat som harmonierar väl med oljekrisens Sverige. I propositionen förs alternativ som ved, fusionsenergi, solenergi, torv

⁴² RD 149, sid. 31-35, 51-52, 79-87, 1973; RD 31, sid. 20-25, 1974.

⁴³ Proposition 1975:30.

⁴⁴ Radetzki, Marian, *Svensk energipolitik under tre decennier*, 2004, SNS förlag: Kristianstad, sid. 46-55; Moberg, Erik, *Svensk energipolitik*, 1987, SMP Tryck: Stockholm, sid. 16-30, 90-92.

⁴⁵ Carlsnäs, Walter, 1988, sid. 37.

⁴⁶ Moberg, Erik, 1987, sid. 92; Proposition 1975:30, sid. 505-506.

⁴⁷ Proposition 1975:30, sid. 362; Se även Moberg, Erik, 1987, sid. 92.

och metanol fram och vinner bifall i riksdagens kammare.⁴⁸ Moderaterna och Folkpartiet biföll i sina motioner propositionen i sin helhet, och framhöll båda behovet av energihushållning och nya tekniker som vattenkraft, solenergi och fusionskraft.⁴⁹ Moderaterna inskräppte särskilt behovet av statlig reglering med straffavgifter på de fossila bränslen för att landet ska kunna behålla sin handlingsfrihet. För att uppnå effektivitet i alternativa bränslen enades man med folkpartiet om att internationell koordinering med FN och USA skulle vara föredragligt för t.ex. en framgångsrik fusionsforskning.⁵⁰ Skiljaktiga VpK menade emellertid att hänsynen till allmänt välstånd påkallade bilaterala oljeavtal med Mellanösterns producenter.⁵¹ Om enigheten har Ingvar Carlsson i sina memoarer skrivit: ”Det kom ingen kritik. Ombuden tyckte uppenbarligen att partiledningen gjort en rimlig avvägning, och att det inte fanns något bra alternativ till vår handläggning.”⁵²

Redan under 1973 hade regeringen tillsatt Energiprogramkommittén (EPK) med syftet att identifiera pågående energiforskning och elaborera en plan över prioriterad sådan. Genom EPK investerades i inhemska bränsleformer. Ett omfattande administrativt system sattes upp med samordnande och övervakande organ i syfte att främja besparingar och alternativa bränslen. De största besparingarna inriktades på bostadssektorn, var nedskärningar i konsumtionen fram till 1980 beräknas uppgå till 2 % per år. 1975 allokerades nära 400 miljoner kronor till kommittén, som ökade utgifterna med 250 % 1973-76. Medan IEA zonen noterade investeringar i alternativ energi om 10 % av forskningsanslagen kunde man i Sverige 1975 påräkna nära 30 %, vilket vittnar om medvetenhet kring sårbarheten.⁵³

Den formella satsningen på alternativa bränslen föregicks av en intensiv debatt i riksdagen, ehuru ofta med hög grad samstämmighet. Folkpartiets Gunnar Helén yttrade 1973 något som är signifikativt för den svenska hållningen:

*Det låter ju lite banalt att tala om nöden som uppfinningarnas moder, men jag tror att det passar i det här sammanhanget, om man inte använder det i den meningen att man tror att allt ordnar sig till det bästa utan ansträngning. Den attityden kan leda till den gödda bukens jämmmod, och blir då det verkliga hotet mot vår autonomi.*⁵⁴

Oljekrisen blir en möjlighet att utveckla bränslen snarare än ett hinder. Socialdemokratin förklarar i december 1973 att Sverige besitter stora möjligheter att låta vattenkraften expandera med 35 % fram till 1990, samtidigt som Fp presenterar 5 punkter innefattande bl.a. omfattande besparingar genom isolering, modernisering av industrin, tillvaratagande av avfall och utbyggnad av kollektivtrafiken. Man ansluter sig därmed till S, M och C, som alla betonar betydelsen av långsiktighet i energiförsörjningen. Nya konsumtionsmönster blir nödvändiga även för besparings- och vindkraftsivraren Hambræus från centerpartiet, som menar att svenskarna måste rannsaka sig och försaka sina skenbehov.⁵⁵ I övergången till alternativa bränslen måste enligt C konsumtionsinskränkningar göras, vilket dock inte behöver påverka sysselsättningen sedan 1974 sett ett uppsving med 100000 jobb.⁵⁶ Olof Palme uttalar sig enligt följande 1974: ”Det finns inget simsalabim som enkelt löser energifrågor åt oss. Det blir i hög

⁴⁸ Proposition 1975:30, sid. 443-466.

⁴⁹ Motion 1975:2029, sid. 1-21; Motion 1975:2031, sid. 1-33.

⁵⁰ Motion 1975:2029, sid. 15; Motion 1975:2031, sid. 25.

⁵¹ Motion 1975: 2034, sid. 1-14; Moberg, Erik, 1987, sid. 96-97.

⁵² Carlsson, Ingvar, *Ur skuggan av Olof Palme*, 1999, Hjalmarson & Högberg: Stockholm, sid. 172.

⁵³ Carlsnäs, Walter, 1988, sid. 40-42, 44-51; SOU 1974:12, *Energi – program för forskning, utveckling och demonstration*, sid. 9-10.

⁵⁴ RD 149, sid. 20, 1973.

⁵⁵ RD 149, sid. 40-52, 1973.

⁵⁶ Interpellation 91, sid. 186, 1975.

grad en fråga om att väga olika risker och uppoffringar mot varandra i syfte att trygga en god samhällsutveckling”.⁵⁷

Kring de förnyelsebara energiformerna når man generell konsensus och stor tilltro sätts till vatten- och vindkraft, som man menar att genom omfattande forskning kan bli fullgoda alternativ till oljan. Undantaget gäller solenergin, som socialdemokratin menar är olämplig med hänsyn till de nordliga breddgraderna.⁵⁸ Någon diskussion kring alternativ olja av dansk modell (se nedan) förs aldrig utan avförs tidigt som konstgjord andning då man är angelägen om att minska det fossila beroendet och säkra kostnadseffektiv tillgång.⁵⁹ Visserligen diskuteras på moderat initiativ frågan om samarbete med Norge kring Nordsjöoljan, vilket Palme ställde sig försiktigt positiv till. Dock menade man att det i dagsläget ej vore aktuellt med tanke på kostnaden 25 % över mellanösternoljan.⁶⁰ Ej heller VpK:s krav på förstärkt och inköp av sovjetisk olja framkallar större debatt. Under slutet av 1973 lägger M istället fram en motion för ökad forskning kring inhemsk energi, vilken handelsminister Feldt ställer sig positiv till. Denne menar också att Sverige kan förkasta oljeberoendet genom bättre utnyttjande av torv från Norrland, avfall samt den ved som av regeringen 1973 rekviderades i stora partier.⁶¹

4.3.3. Kärnkraften – ett strålande alternativ

1973 blev året då kärnkraften i Sverige kom att debatteras livligt på den politiska agendan. En gräsrotsrörelse hade skapats för att bekämpa kärnkraften samtidigt som centerpartiet aktualiserade frågan genom Hambraeus och Fälldin.⁶² Sverige hade redan 1963 anlagt ett första kärnkraftverk i Ågestaverket. Vid tidpunkten för energipropositionen 1975 var 4 kärnkraftsreaktorer i bruk och beslut hade fattats om utbyggnad av ytterligare 9 till en park om totalt 13 – en utbyggnad med två från ett kammarbeslut av år 1973.⁶³

Syftet med planeringsfilosofin var initialt att stärka den svenska handlingsfriheten och befrämja sysselsättning och ekonomisk tillväxt. Således hamnade industriminister Johansson i ett dilemma då han angående kärnkraften i sin proposition vacklade mellan ekonomiska fördelar och nationell säkerhet (gällande beroende och avfallsfrågan).⁶⁴ Regeringspartiet intar länge en obestämd hållning och betonar energibesparing för att undvika en hårdragen politisering av frågan. Detta skulle dock visa sig fruktlöst då moderaterna omedelbart gav en kärnkraftsutbyggnad sitt stöd medan Fp höll fast vid 11 planerade aggregat. VpK bjöd samtidigt motstånd och hävdade att kärnkraft skulle göra Sverige till en amerikansk vasallstat genom uranleveranserna.⁶⁵ Liknande åsikter yttras av motståndsrörelsens ledare centerpartiet, vilka menar att uranet har kopplingar till samma intressen som oljan. Att bygga ut kärnkraften vore att byta ”emotionellt labila oljeshejker” mot profithungriga multinationella bolag.⁶⁶ I sin partimotion kring energipolitiken konstaterar man att:

En utbyggnad av kärnkraften innebär att handlingsfriheten förloras. [...] Det bästa sättet att bevara handlingsfriheten för framtiden är att stoppa ytterligare utbyggnad av kärnkraft och för de

⁵⁷ RD 31, sid. 5, 1974.

⁵⁸ RD 149, sid. 20-33, 53-56, 70, 83-85, 1973; RD 31, sid. 19-20, 1974; RD 91, sid. 57-83, 1975.

⁵⁹ RD 149, sid. 91, 1973.

⁶⁰ RD 149, sid. 17, 77, 83, 1973.

⁶¹ Motion 835, 1973; RD 131, sid. 30, 1973.

⁶² Hadenius, Stig, *Sverige efter 1900*, 1993, Bonnier: Stockholm, sid. 274-275.

⁶³ Radetzki, Marian, 2004, sid. 63-64; Moberg, Erik, 1987, sid. 94-96.

⁶⁴ Moberg, Erik, 1987, sid. 16-26, 95-97.

⁶⁵ Motion 2029, sid. 1-21, 1975; Motion 2031, sid. 1-33, 1975; Motion 2034, sid. 1-14, 1975.

⁶⁶ RD 149, sid. 48, 1973.

medel som regeringen avser för denna utbyggnad istället göra investeringar i alternativa förnyelsebara energikällor.⁶⁷

VpK menade i sin tur i 1973 års energipolitiska debatt att kärnkraft en underpant på det kapitalistiska samhällets ohämmade tillväxtprioriteringar. Man menade att kärnkraften inte skulle minska oljeberoendet utan tvärt om uppmuntra till fortsatt konsumtion och inom 10 år driva upp oljekonsumtionen till samma nivåer som 1973.⁶⁸ Socialdemokratin och Moderaterna intog dock, som redan nämnts, en hållning långt ifrån det ”motbjudande bränsle” som centerpartiet talat om.⁶⁹ Industriministern är i sin energipolitiska debatt hoppfull kring möjligheterna att nyttja kärnenergin i framtiden. Med moderaterna delar man uppfattningen att risknivån för tekniken med forskning och FN-koordination kommer att nedbringas till ett minimum. Därtill menar man att den nationella sårbarheten kan komma att minska med kärnkraften sedan jordskorpanns lager av uran vida överstiger de oljefyndigheter som ännu inte utvunnits.⁷⁰ Samtidigt konstateras, med inflikning av statsminister Palme och M, att kärnkraften bör föredras före olja även ur säkerhetssynpunkt då olja och kol sprids okontrollerat i miljön och skadar människors hälsa. Kärnavfall, menar man, är allestädes under regeringskontroll och bortom fara för allmänheten – ett faktum gällande oaktat att strålningen vid verken är mindre än den naturliga motsvarigheten från berggrunden och rymden.⁷¹ Moderaterna menade vidare att arvet till kommande generationer i form av avfall inte innebär något aber, då detta är en naturlig utveckling. Framtida generationer har alltid fått ansvara för landets välfärd och så ock denna gång – detta särskilt sedan solenergi och geotermik avförts som orealistiskt av föredraganden Wijkman.⁷²

Centerpartiet vidhåller sin kritik 1975 ut och menar i en utveckling av talan att kärnkraften bara kan garantera olycka och skador. Detta utöver det faktum att Sverige skulle förlora sitt internationella renommé genom att uppmuntra till spridning av kärnvapentechnik.⁷³

4.4. Opinionsläge

4.4.1. Arbetet

Arbetet ger tidigt uttryck för farhågan att den stundande oljekrisen kan komma att bli långdragen (man yttrar även permanent) och drabba Sverige hårt.⁷⁴ *Arbetet* bidrar i hög grad till implementeringen av ransoneringsåtgärder genom sitt ovillkorliga stöd åt regeringen, vilket förvärrar oljekrisens effekter på den inhemska ekonomin. I december uttalar man sitt stöd för krisåtgärderna och välkomnar desamma som ett hälsosamt steg på väg bort från masskonsumtionssamhället. En sänkt inomhustemperatur till 18 grader och en industrinedskärning med 10 % är krav som vidhålls som legitima även efter att ransoneringarna upphört tidigt under 1974.⁷⁵ Sårbarhetsfrågan ges i tidningen två dimensioner – Sveriges beroende av Mellanösterns regeringar och avhängigheten av de sju systrarnas dominans. De förras inflytande över Europa upplevs inte som något hot utan ett naturligt

⁶⁷ Motion 2030, sid. 15, 1975.

⁶⁸ RD 149, sid. 39-40, 1973.

⁶⁹ RD 149, sid. 33, 1973.

⁷⁰ RD 149, sid. 83-89, 1973.

⁷¹ RD 149, sid. 65-70, 1973.

⁷² RD 149, sid. 75, 1973.

⁷³ Motion 2030, 1975.

⁷⁴ *Arbetet* 16.10.1973, 19.10.1973, 19.12.1973, 12.12.1973, 2.1.1974.

⁷⁵ *Arbetet* 19.12.1973, 30.1.1974.

förhållande som välkomnas i Mellanösterns kamp för en rättvis fördelning av jordens resurser.⁷⁶ Man identifierar ett ekonomiskt hot mot den nationella säkerheten i form av oljekrisen pauperiserade folkmassor på väg mot Sverige, varför åtgärder måste tas för en jämnare global fördelning och en energihushållning på det nationella planet.⁷⁷

För att minska sårbarheten ställs som mål upp att i grunden förändra medborgarnas föreställningsvärldar och inställning till energi genom vad man kallar en ”kulturrevolution”, syftande till att väcka ett medvetande om knapphet och rättvis fördelning. Nationell energiplanering framhålls om förelöpare till en dito på global nivå⁷⁸ - en planering som ska syfta till att garantera Sverige en diversifierad energiförsörjning utan kärnkraft:

Oljan har varit en panacé. Nu vill man tvinga oss att anta kärnkraften som något slags allbotemedel.

*Låt oss istället satsa på många lösningar och låta bli den farliga uraniumkärnkraften.*⁷⁹

Man förespråkar en mångsidig satsning på framförallt förnyelsebar energi och för en årslång litanian mot kärnkraften, vilken framställs som farlig, osäker och ett element med klara korrelationer till diktaturen som statsform (en utbyggnad sägs vara så dyr att den aldrig skulle löna sig därjämte). I januari 1974 menar man därtill att kärnkraft bidrar till att rasera freden och vore en urgering till andra länder att anrika uran för vapenbruk. Även om man desavouerar fissionskraften hyser man stor tilltro till vätekraften, som man menar bär fröet till framtidens energiförsörjning med sin miljöhänsyn och låga driftskostnad i form av vatten som bas.⁸⁰

Kungsvägen till säkerhet är dock nationellt sparande och energisnålare produkter. I en artikelserie redovisas hur hushåll kan spara el genom isolering och ökad utbildning av medborgarna. Vidare framhålls att vattenkraft och solenergi är utmärkta alternativ att jämställa med nödlagringar. Vattenkraft är en kostnadsfri reservoar och att säga nej till denna vore ”att slänga grus i samhällsmaskineriet”.⁸¹ Möjligheten att köpa upp olja genom bilaterala avtal och nödlagra avfärdas som orealistiska med tanke på oljebolagens antipati mot dessa åtgärder samt svårigheter med transporter och kostnadsberäkningar. Även om inköp direkt från furnissören *de facto* skulle lyckas menar man dock att utbyggnad av raffinaderier vore en faute av stora mått med tanke på omkostnader och oljans kortsiktiga karaktär som bränsle. Den enda plats man ger oljan är som komplement i ett framtida svensk-norskt samarbete, vilket dock antas dröja decennier.⁸²

Slutligen debatterar man frågan om Sveriges medlemskap i IEA, vilken beskrivs som en ”roffande rikemansklubb” och ”en kamporganisation med klart uttalade imperialistiska syften”. Sverige avråds strängt från medlemskap då detta skulle syfta till att cementera fattigas fattigdom men även avhända Sverige ”sin suveränitet på det ekonomiska området”. Detta då röstetalet vägts efter konsumtion och placerat USA 39 % av rösterna, medan det EG, som man beskriver som USA:s ”knähund”, skulle erhålla en lika substantiell summa. Alternativet framhåller man, som så ofta, är att satsa långsiktigt på förnyelsebar energi och genom bilaterala avtal kortfristigt etablera kontakt med Mellanöstern.⁸³

⁷⁶ Arbetet 25.11.1973, 10.12.1973, 12.12.1973, 8.2.1974, 13.2.1974, 19.5.1974, 30.10.1974.

⁷⁷ Arbetet 16.12.1973, 30.10.1974.

⁷⁸ Arbetet 16.12.1973. Se även 15.11.1973, 3.1.1974, 3.2.1974.

⁷⁹ Arbetet 18.11.1973.

⁸⁰ Arbetet 23.1.1973, 3.10.1974, 12.1.1975, 31.10.1975, 19.11.1975.

⁸¹ Arbetet 15.1.1974. Se även 18.11.1973.

⁸² Arbetet 11.1.1974, 17.2.1974, 11.3.1974, 12.3.1974, 7.2.1975, 8.2.1975.

⁸³ Arbetet 5.11.1974.

4.4.2. Dagens Nyheter

Dagens nyheter hälsar under 1973 oljekrisen med en ambivalent hållning. Å ena sidan fruktar man massarbetslöshet och stagnation i Sverige till följd av utlandsberoendet, men å den andra finner man det naturligt och önskvärt att OPEC-länderna gör sig gällande mot väst med ny självsäkerhet i kampen för rättvisa villkor.⁸⁴ Det senare blir för *Dagens Nyheter* inte nödvändigtvis en negativ utveckling då en modernisering av leverantörländerna skulle innebära att man förmår åvägabringa ett ömsesidigt beroende då oljeländerna kommer att få råd och behov att inhandla västerländska industriprodukter. I ett dylikt förhållande vägs vågskålen upp till västs fördel och OPEC får ett incitament att kultivera goda relationer med Europa istället för att utverka unilaterala fördelar med oljevapnet.⁸⁵

Man medger tidigt att Sverige befinner sig i ett prekärt säkerhetsdilemma då oljebristen kan komma att slå ut stora delar av svensk ekonomi (särskilt betonas vikten av att frigöra sig från oljebolagens makt då dessa kommer att urholka suveräniteten genom att reglera priser och spela "holländsk auktion" med köparländerna⁸⁶), varför man föreslår ett flertal ransoneringsåtgärder, vilka enligt Carlsnäs bidrar till att ytterligare försvaga en redan sårbar stat. *Dagens Nyheter* är i vår undersökning den främsta av ransoneringsivrarna och redan i början av november 1973 föregriper man den danska regeringen genom att accentuera behovet av bensinransonering, elbegränsningar och förbud mot söndagsbilism.⁸⁷ Detta menar man vore nödvändigt för att i en övergångsperiod vänja människor vid en lägre konsumtionsnivå. Sänkt rumstemperatur med 5 grader menar man är ett lyxproblem som sprungit ur en våldsam överkonsumtion, vilken svenskarna måste vänja sig av med. Dock kritiserar regeringen för att man inte i ett tidigare skede implementerat dessa åtgärder, så att övergången skulle ha blivit mjukare istället för det "stålbad" som annars väntar med ett abrupt införande.⁸⁸ Bättre isolering och ökad medvetenhet är några åtgärder som städse återkommer för privathushåll, medan industrin ej bör utsättas för ransonering, då sysselsättningen är en hjärtfråga för tidningen.⁸⁹ Genom åtgärder på det privata området, som står för nära 50 % av konsumtionen, menar man att man kan komma till rätta med krisen och ändå leva som ett av världens rikaste länder (man inskräper orimligheten i att 8 miljoner svenskar konsumerar som 600 miljoner indier⁹⁰). I november 1973 skriver man: "Dagens kris är en varning och en föregångare till en mycket djupare och svårare världskris, en kris som ska tvinga oss att tänka om."⁹¹

Mot bakgrund av vad som ovan sagts lägger man liten vikt vid att diskutera frågor om förnybar energi. Då dessa frågor tas upp är det dock alltid i en negativ dager, med hänsyn till miljöåverkan och kostandseffektivitet. Vattenkraft döms ut som en regelrätt miljöfara då det skulle innebära exploatering av det svenska landskapet i en icke acceptabel omfattning.⁹² Samtidigt säger man om sol och vind:

Enligt en fix idé bör oljan ersättas av vindkraft och solenergi. Men att tillgången på vind och sol är gratis innebär inte att den utnyttjade energin blir särskilt billig och inget tyder på att sådan energi

⁸⁴ *Dagens Nyheter* 16.12.1973, 27.12.1973, 11.1.1974, 14.2.1974.

⁸⁵ *Dagens Nyheter* 20.12.1973, 21.12.1973.

⁸⁶ *Dagens Nyheter* 12.11.1973, 19.12.1973, 15.5.1974, 14.6.1975.

⁸⁷ *Dagens Nyheter* 6.11.1973. Se även 29.12.1973.

⁸⁸ *Dagens Nyheter* 19.12.1973.

⁸⁹ *Dagens Nyheter* 6.11.1973, 17.11.1973, 19.11.1973, 14.3.1974.

⁹⁰ *Dagens Nyheter* 9.1.1975.

⁹¹ *Dagens Nyheter* 11.11.1973, 31.12.1973.

⁹² *Dagens Nyheter* 9.8.1974.

*kan ge annat än marginella bidrag till samhällets energibudget. Solinstrålningen över Sverige begränsas av landets placering på jordklotet. [...] Tekniskt sett kan solenergin utnyttjas endast i ökenområdena och att sända elström från Arizona till Sverige vore svårt utan vissa förluster.*⁹³

För att klara av energibesparandet målar man upp ett antal förslag utöver översyn att isolering och resursslukande apparatur. T.ex. framhåller man att staten bör inrätta en oljefond med maximipriser för att uppamma en rättvis fördelning av energin. Staten ges också en framskjuten position i propån om kommunala bilpooler för att bättre utnyttja färdmedlets kapacitet. Därtill understryker man behovet av en moderniserad och utbyggd kollektivtrafik genom stora stimulanspaket. Detta som ersättning för den skenande privatbilismen.⁹⁴ Frågan om inhemska nödlagring av olja berörs aldrig på allvar. Denna berörs bara flyktig som ett dyrt alternativ och konstgjord andning. På samma sätt behandlar man frågan om utbyggnad av inhemska raffinaderikapacitet. Att investera i dylika anläggningar vore enligt tidningen kapitalförstörelse då flertalet länder i Europa redan gjort detta och Sverige näppeligen kan konkurrera med kontinentens länder i detta avseende.⁹⁵

En utopi målas upp där Sverige genom att försaka delar av sitt energivälstånd kan bidra till världens välfärd och den egna nationella säkerheten. Att minska energikonsumtionen innebär dock i tidningens mening att man ska sträva efter att gå under 1973 års nivå utan snarare att den årliga ökningen på 2 % ska planas ut. Mot bakgrund härav och det faktum att man spår allt högre oljepriser inser man dock att alternativ energi behövs.⁹⁶ Det är i denna situation man aktualiserar frågan om kärnkraftens existens och med början under 1975 lanserar man en kampanj för denna kraftforms utbyggnad. Detta då den är ren och miljövänlig med små olycksrisker. Vad gäller de senare påpekar man att de huvudsakligen är ett resultat av en ihållande panik från de japanska atombomberna samt att risken för en olycka i dagsläget torde vara mindre än en på miljonen. Kärnkraften blir ett imperativ för fortsatt välfärd som tillsammans med medlemskapet i IEA formar garanten för en blomstrande framtid.⁹⁷ Med den rådande utvecklingen, menar man, kommer Sveriges handlings- och åsiktsfrihet att beskäras av arabisk utpressning. Genom IEA får man dock en borgen för sin energiförsörjning, vilket stärker neutralitetspolitiken och gör att Sverige kan behålla sin nationella integritet.⁹⁸

4.4.3. Norrskensflamman

I det kommunistiska organet *Norrskensflamman* hälsas oljekrisen som väntad, aktat vad man menar varit Erlanderregimens underlåtenhet att iaktta sina skyldigheter att ansluta Sverige till det sovjetiska energinätverket på ett sätt som man menar att Finland föredömligt gjort.⁹⁹

De implementerade ransoneringsåtgärderna beskrivs som ”obehagliga”, ”onödiga” och ”orättfärdiga”. Detta inte minst sedan de kommer att drabba de redan svårt utsatta i samhället värst.¹⁰⁰ Ett korollarium härav blir att man enträget vindicerar behovet av ersättningsolja till samhällsmaskineriet medan inhemska förnyelsebara energi avfärdas som orealistisk och otillfredsställande i produktionskapacitet. I november 1973 sablas alternativet solenergi ned

⁹³ Dagens Nyheter 3.5.1974.

⁹⁴ Dagens Nyheter 7.12.1973, 9.1.1974, 30.12.1973, 2.2.1974, 3.12.1974.

⁹⁵ Dagens Nyheter 3.1.1974. Se även 21.2.1974, 22.2.1974.

⁹⁶ Dagens Nyheter 8.9.1974. Se även 14.1.1974.

⁹⁷ Dagens Nyheter 14.4.1974, 10.2.1975, 13.2.1975, 23.2.1975, 11.3.1975, 28.3.1975, 8.5.1975, 3.10.1975.

⁹⁸ Dagens Nyheter 15.12.1974.

⁹⁹ Norrskensflamman 6.11.1973, 1.12.1973, 18.12.1973.

¹⁰⁰ Norrskensflamman 5.1.1974.

med hänvisning till bristande tillförlitlighet och dyra omkostnader medan man i februari 1974 inskräper att en utbyggnad av vattenkraften vore ”en vandalisering av landskapet” och ett ”svek mot framtida generationer”.¹⁰¹ På liknande maner avfärdar man fissionskraften, även om man inte intar den kategoriskt fördömande hållning som *Arbetet* uppvisar. Man hävdar betydelsen av att bida tiden och avvakta en utvärdering av säkerhet och miljökonsekvenser innan man bygger ut den nationella kärnkraften.¹⁰²

Som tidigare nämnts är Sovjetunionen det stora föredömet för tidningen och det är härifrån man ser möjligheter att framledes täcka den nationella energiförsörjningen med Rysslands ”kostnadseffektiva och tillförlitliga” leveranser.¹⁰³ Den ryska oljan är dock inte det enda lösningsalternativ man framlägger, då man konsekvent genom hela den undersökta perioden förespråkar upprättande av bilaterala avtal med Mellanösterns länder, för att på så sätt kringgå oljekrisens största ferment i de sju systrarna och tillgodose energibehovet vid sidan om dessas omätliga rovdrift. Sverige ses som en oljebolagens lakej, vilken genom att försöka nödlagra vidare hugfäster bilden av oljebolagen som monopolistiska. I januari 1974 skriver man:

*På falska informationer och en idiotisk värdering av ett uppkommet läge har ransonerats något som inte behöver ransoneras. Man ikapp med oljebolagen fördyrat drivmedlen och upprätthållit psykosen samt under densamma till helt orealistiska priser anskaffat lager, vars värden den snart kommer att få nedskriiva med väldiga belopp.*¹⁰⁴

Oljebolagen anklagas för rovdrift på jordens länders och vinstsiffror om 7000 % anføres som exempel på hur dessa utnyttjat Mellanösterns regeringar för att kunna driva upp sina ersättningar i förmedlingen av oljan.¹⁰⁵ I november 1973 deklarerar man att:

*Sverige måste frigöra sig från USA. Vi kan få köpa så mycket olja vi vill från arabstaterna i samma ögonblick vi handlar direkt med dessa istället för att låta denna gå genom USA-monopolen.*¹⁰⁶

Möjligheter finns att frigöra sig från beroendet genom ett förstärkt av oljeindustrin, vilket man idogt håller fast vid genom åren. Detta skulle omedelbart sänka priserna, radera behovet av ransoneringar och förbättra Sveriges rykte i världen.¹⁰⁷ Regeringen klandras härvidlag för att ha uraktlåtit att beakta irakiska, men även rumänska trevare om försäljning av olja till låga priser direkt till staten.¹⁰⁸ Man framhåller också att bilaterala avtal skulle förbättra relationen med länder som Libyen i stort behov av stål. Med dessa kan en byteshandel initieras som skulle ge uppsving i svensk industri och stärka den nationella säkerheten.¹⁰⁹ Carlsnäs alternativ IEA brännmärks däremot våldsamt som ett ”imperialistiskt monopolföretag”. I detta skulle Sverige bli ett ”utsålt och handlingsförlamat offer” som viker för USA:s oljebehov och förråder sin alliansfrihet.¹¹⁰

¹⁰¹ Norrskensflamman 5.11.1973, 12.2.1974.

¹⁰² Norrskensflamman 12.4.1975. Se även 15.2.1974, 4.2.1975.

¹⁰³ Norrskensflamman 31.10.1973, 19.2.1975.

¹⁰⁴ Norrskensflamman 18.1.1974.

¹⁰⁵ Norrskensflamman 15.12.1973, 17.1.1974.

¹⁰⁶ Norrskensflamman 17.11.1973. Se även 16.11.1973.

¹⁰⁷ Norrskensflamman 16.11.1973, 11.12.1973, 25.3.1974, 19.11.1975.

¹⁰⁸ Norrskensflamman 17.12.1973, 10.1.1974, 20.1.1975.

¹⁰⁹ Norrskensflamman 8.3.1974.

¹¹⁰ Norrskensflamman 20.3.1975.

4.4.4. Svenska Dagbladet

Den konservativa tidningen *Svenska Dagbladet* vill starkt minska oljeberoendet i Sverige för att göra landet mindre sårbart för framtida oljekriser.¹¹¹ Oljan har blivit en viktig del i det ekonomiska spelet och arabländernas viktigaste vapen mot länder som inte är arabvänliga. Detta tär hårt på ekonomin hos länder som är beroende av olja.¹¹²

*Till mysterierna i konflikten i Mellanöstern hör att arabsidan så sent kom underfund med vilket effektivt vapen den hade i sina oljetillgångar*¹¹³

Sverige som land är beroende av oljan och denna kris drabbar landet hårt. Ransoneringen på energi som regeringen inför ses mest som negativt av tidningen. Visserligen är det bra att regeringen ger besked av vad som komma skall, men det har tagit för lång tid enligt tidningen. Dessutom anser man att uppgifterna varit diffusa och att beredningsplanen varit dålig.¹¹⁴

*Ransoneringen av oljan kan utan tvivel komma att skapa sociala problem i många hem*¹¹⁵

Lagring är en åtgärd som tidningen ser som ett alternativ i framtiden, men är i den stundande krisen inte är en hållbar lösning då de anser att de svenska resurserna och magasinerna är för små för att vi ska kunna klara av en akut situation.¹¹⁶

Tidningen anger vissa lösningar för att i framtiden inte hamna i en liknande kris och det är att intensifiera forskningen på energiområdet. Två av dessa lösningar är en utbyggnad av både kärn- och vattenkraft där den sistnämnde bör byggas ut i försiktig takt. Detta för att en fortsatt exploatering av våra älvar skulle innebära en oförsvarlig förstöring av oersättliga naturvärden. Kärnkraften anses däremot både vara säkert och att det är något som den svenska regeringen borde satsa ordentligt på för att täcka Sveriges framtida energibehov.¹¹⁷ Däremot är man väldigt kritisk till den negativa bild av kärnkraften som många medier har, då de inte kan visa upp några alternativa lösningar. Dessutom är det väldigt vinklade inlägg som framförs av de kritiska medierna *Arbetet* och *Aftonbladet*.

*Inte mindre än 79 % av dem som inhämtat information om kärnkraft under det närmaste året, hänvisar till Sveriges radio som källa*¹¹⁸

Man är samtidigt väldigt kritisk till den tänkta energiskatt som regeringen planerar att införa då denna är en fara för svensk export sedan de varor Sverige exporterar har ett högt energiinnehåll.¹¹⁹

Vidare anser tidningen att man inte ska underskatta forskningen på sol- och fusionsenergi även om det inte är ekonomiskt lönsamt just nu. Anslagen till forskningen bör dock ökas då detta är miljövänliga lösningar på energibristen. En annan lösning som får starkt stöd i tidningen är medlemskap i den så kallade oljeklubben och man är nöjd över att detta sker i samförstånd över partigränserna som visar på att Sverige står enat i denna fråga.¹²⁰

*Det måste betecknas som utomordentligt tillfredsställande att inträdet i oljeklubben inte blir en politisk stridsfråga. För vårt land är steget så betydelsefullt att det är nödvändigt att det stöds av en stor majoritet av folket.*¹²¹

¹¹¹ Svenska Dagbladet 5.11.1974.

¹¹² Svenska Dagbladet 6.11.1973, 25.11.1973, 26.11.1973, 1.12.1973, 16.12.1973.

¹¹³ Svenska Dagbladet 21.11.1973.

¹¹⁴ Svenska Dagbladet 19.12.1973, 12.1.1974.

¹¹⁵ Svenska Dagbladet 8.1.1973.

¹¹⁶ Svenska Dagbladet 9.1.1974.

¹¹⁷ Svenska Dagbladet 23.3.1975, 7.12.1973, 13.11.1974, 1.12.1974, 2.12.1974, 23.1.1975.

¹¹⁸ Svenska Dagbladet 24.1.1975 sid.4

¹¹⁹ Svenska Dagbladet 21.2.1975 sid.3

¹²⁰ Svenska Dagbladet 23.1.1975 sid.4

¹²¹ Svenska Dagbladet 5.11.1974 sid.4

Det är viktigt att genomföra en minskning på oljebolagens vinster, men man är fullt medveten om svårigheterna i detta. Det är därför viktigt att det statliga engagemanget blir starkare så att det blir svårare för oljebolagen att utnyttja oljekrisen.¹²²

5. Danmark som fallstudie: inrikespolitisk utveckling

1973 var Danmark en del av det kalla kriget via sitt medlemskap i NATO och klara ekonomiska, politiska och kulturella gemenskap med den västliga världen. På grund av sitt geografiska läge var Danmark en utsatt frontlinje i konfrontationen mellan öst och väst då Warszawapaktens styrkor praktiskt taget stod vid gränsen.¹²³ Det kalla kriget kom dock i skymundan 1973 då oljekrisen blev det centrala problemet runt om i världen.

Den 1 januari 1973 anslöt sig Danmark till Europeiska Gemenskapen efter att det danska folket röstat ja för ett inträde med knapp majoritet i september 1972. Statsminister under denna period var Anker Jørgensen som företrädde Socialdemokratiet. Då Erhard Jacobsen utträdde ur partiet i november och bildade Centrumdemokraterna utlyste statsminister Jørgensen nyval.¹²⁴

Valet blev en katastrof för den sittande regeringen och den största skrällen i dansk parlamentarisk historia. Socialdemokratiet gjorde sitt sämsta val sedan Första Världskriget och tappade 24 mandat ner till 46 (antal mandat i Folketinget är 175 och för att få inträde i Folketinget behövs 2 % av rösterna). 44 % av väljarna skiftade parti och en tredjedel av Folketingets medlemmar byttes ut. Fem stycken nya partier fick mandat i Folketinget som nu bestod av tio stycken partier vilket var det högsta någonsin. Två helt nybildade partier Fremskridtspartiet och det av avhoppande Erhard Jacobsen bildade Centrumdemokraterna fick 16 respektive 8 %. Då ingen av de etablerade partiledarna kunde tänka sig att samarbeta med Fremskridtspartiet var en majoritetsregering utesluten. Istället blev det Venstres ledare Poul Hartling som bildade minoritetsregering med ett parti som bara hade 22 mandat vilket är den smalaste majoritetsregering någonsin i dansk historia¹²⁵.

Den nya regeringen kastades direkt in i hetluften då oljekrisen var ett faktum. Regeringen löste detta med drastiska energirestriktioner vilket man höll fast vid fram till februari 1974 då oljebojkotten var över. Trots sitt låga mandatantal lyckades Poul Hartling att hålla sig kvar vid makten fram till januari 1975 då det utlystes nyval.¹²⁶

Efter segdragna regeringsförhandlingar fick Socialdemokratiet bilda en minoritetsregering med Anker Jørgensen som nygammal statsminister.¹²⁷

5.1. Sårbarhetens utgångspunkter: Danmark

Vi ville ikke få tilført den olie, som vi ellers havde regnet med og regnet som en selvfølge. Folk erfarde direkt, hvor sårbar vi er på dette punkt. Der blev koldere i husene og mere tomt på vejene. Det var næsten, som om krig og besættelsetid var kommet tilbage. Den kraftige prisstigning, som begyndte i 1973, fremkaldte de alvorligste vanskeligheder i mange landes økonomi. Blandt de

¹²²Svenska Dagbladet 30.10.1974, 11.1.1974.

¹²³Petersen, Nikolaj, *Eurpæisk og Globalt Engagement 1973-2003, 2004*, Gyldendal: København sid. 27

¹²⁴Jensen, Grethe, Scocozza, Benito, *Danmarks-historiens Hvem, Hvad og Hvornår*, 1994, Politikens Forlag: København sid. 358.

¹²⁵Gustafsson, Harald, *Nordens Historia: En europeisk region under 1200 år*, 1997, Studentlitteratur: Lund sid. 267; Norborg, Lars-Arne, Sjöstedt, Lennart, *Grannlänternas Historia*, 1987, Berlings: Arlöv, sid. 252-253; Villaume, Poul, *Danmarkshistorie 1970-1985*, 2005, Gyldendal: København, sid. 88-89.

¹²⁶Norborg, Lars Arne, Sjöstedt, Gunnar, 1987, sid. 89.

¹²⁷Jensen, Grethe, Scocozza, Benito, 1994, sid.359.

industrialiserade länder var Danmark kanske det mest försvarslösa då vi är helt afhängiga av indførsler udefra.¹²⁸

Poul Hartling har beskrivit oljekrisen och dess inverkan på Danmark såsom ovan i sina memoarer. Grunden för denna bedömning ådagaläggs tydligt i statistik från 1970-talet, som indikerar att Danmarks beroende av OPEC var nära nog 90 %.

Figur 5: Distribution av energikällor

	Danmark		1972	Sverige		1974
	Råolja	Oljeprodukter	Råolja	Oljeprodukter	Råolja	Oljeprodukter
Mellanöstern	85,5 %	1,0	54,2 %	1,4		
Nordafrika	4,0	-	7,9	-		
Venezuela	-	5,5	12,9	1,1		
Nigeria	10,5	-	22,5	-		
Östeuropa	-	10,5	2,0	21,3		
EG	-	75,0	-	60,9		
USA	-	1,0	0,2	0,2		
Andra	-	7,0	0,3	15,1		

Källa: Nordisk Utredningsserie 26/74

Statsminister Hartling hade fog för sin oro då han tillträdde sin taburet i december 1973, då oljekrisen kom att ramma Danmark hårt. Även om oljeembargot omedelbart kom att riktas mot Nederländerna, kom detta att utsträckas även till Danmark efter mötet med OPEC i Köpenhamn 1973. Detta då statsminister Anker Jørgensen den 15 november 1973 uttalat sitt stöd för Israels sak i det pågående kriget mot arabstaterna.¹²⁹ Konsekvenserna blev förödande och uppenbara. Från att ha noterat en arbetslöshet om 2,4 % 1973 sköt siffrorna i höjden på rekordtid och i december 1975 uppgick desamma till 11,1 %. Därtill konstaterades att den ekonomiska tillväxten föll från 4,6 % 1973 till 1,4 % 1974-75. Ett korollarium härav blev att den statliga upplåningen ökade och statsskulden ökade med 25 % (till 4,6 % av BNP 1975). Ett underskott om 6 miljarder danska kronor kom 1974 att noteras i bytesbalansen, innebärande en fördubbling av underskottet över 24 månader.¹³⁰ Följder som skenande inflation (delvis frammanad av 1960-talets fastighetsspekulation) blev uppenbara efter att oljepriserna utlöste flertalet s.k. dyrtidportioner. Genom dyrtidssystemet hade fasta regleringar inrättats för att enligt prisindex uppräknat löntagarnas ersättning vid stigande varupriser.¹³¹ Då prisnivån under 1974 steg med 16 % följde således lönerna efter och näringslivet slogs ut på bred front med kraftigt stigande exportpriser.¹³²

I folketinget var man splittrad över hur krisen skulle värderas. Venstre spår BNP tapp på 15 % och ”meget mindre velstand” samt en mörk framtid efter att landet tagit utförskott på framtida välfärdsutveckling som nu måste inhiberas. Nationell säkerhet blir för alla partier en fråga om fiskala balanser och därför menar man att näringslivets behov bör sättas i främsta rummet. RV, FP och CD är betydligt mer sangviniska¹³³ och påpekar att krisen ej är så och att en långsam omställning är acceptabel:

¹²⁸ Hartling, Poul, *Godt vejr og dårligt vejr*, 1983, Gyldendal: København, sid. 80-81.

¹²⁹ Villaume, Poul, 2005, sid. 93-96.

¹³⁰ Clausen, H.P., *Danmarks historie: dansk økonomisk statistik 1814-1980*, 1985, Gyldendal: København, sid. 380-390; Pedersen, Ole Karup, *Danmark og verden 1970-1990*, 1991, Gyldendal: København, sid. 60-69.

¹³¹ Villaume, Poul, 2005, sid. 96-99; Hartling, Poul, 1983, sid. 80-92.

¹³² Nyboe Andersen, Poul, *Det umuliges kunst*, 1988, Odense Universitetsforlag: Odense, sid. 191-193.

¹³³ Folketingets förhandlingar A, 1973, sid. 109-178, 306-320.

Den stigning, der er sket i oljerpriserne, forringer vores bytteforhold, og hvad indebaerer det? Ja, det indebaerer, at vi skal eksportere en lille bitte, bitte smule mere for at kunne importere de samme varer. Hvad må midlet vaere mod det? Det må vaere at producere nogle flere varer till eksport? En av mådene kunne jo f.eks. vaere, at man forøgede produktionen.¹³⁴

5.2. Sårbarhet genom inhemska åtgärdspaket

§ Er der på grund af internationale forhold opstået mangel på nødvendige varer, kan handelsministeren fastsætte bestemmelser om anvendelse, fordeling og placering af landets varebeholdninger.¹³⁵

Utdraget ovan är från 1968 års ramlag om varuförsörjning, vilken ger regeringen befogenhet att vid kriser ombesörja fördelning av för samhället vitala resurser. Det var ifrågavarande lagstiftning som aktualiserades då oljekrisen drabbade Danmark och man den 19:e december utfärdade flertalet kungörelser som korrektiv mot bristen. Vintern 1973 initierade man en nationell sparkampanj syftande till att möjliggöra genomförandet av ett längre antal ransoneringsföranstaltningar (upphävda i januari 1974).¹³⁶

Den 19:e november utfärdades en rad kungörelser för sparande av energi. Främst bland dessa stod frågan om helgkörförbud. På söndagar mellan klockan 03.00 och 24.00 fick motorbränsle inte användas för körning samtidigt som överträdelse kunde beläggas med långa fängelsestraff. Dock var yrkesbilism och statliga räddningsfordon undantagna i ett system där kommunerna blev ransoneringsorgan. Den 11 november samma år hade sedan tidigare hastighetsbegränsningar införts. Enligt lagstadgandena fick motorbränslen inte användas för körning över 80 km/h utanför tätbebyggt område, 60 km/h inom tätbebyggt område och 80 km/h – en åtgärd som förväntades ge en spareffekt på 10 %.¹³⁷ Vidare utfärdade man en förordning om förbud mot visst bruk av t.ex. ljusskyltar, belysning av kontor under icke kontorstid och julbelysning. Vad gäller eldningsolja började man kvotera denna och leverans fick bara ske till kunder som deklarerade förbrukning (och då till 75 % av normalransonen). Även till transport inskränktes distributionen till 80 % av behovet.¹³⁸

I folketinget aktualiserades bara frågan om söndagsbilförbudet då CD, FP och KrF fronderade mot det genom att hänvisa till förluster för näringslivet och redan hårt drabbade och isolerade befolkningsgrupper. Då människor ignorerar det är det därtill vanskligt för förtroendet för rättsstaten, som urholkas.¹³⁹

5.2. Policyalternativ

5.2.1. Lagring

For det første energifordyrelsen, der jo betyder, at vi som samfund er blevet lidt fattigere – det er ingen katastrofe, lad os ikke overdrive, men alligevel lidt fattigere.¹⁴⁰

De konservativas ledare Poul Schlüters uttalande ovan är signifikativt för den danska hållningen. Man tar inte så allvarligt på krisen under 1973-1975. Till yttermera visso säger t.ex. Erhard Jakobsen inför stort bifall i folketinget:

¹³⁴ Folketingets förhandlingar A, 1973, sid. 1931.

¹³⁵ Berlingske lov tidende, *Lov om forsyningsmæssige foranstaltninger*, 1968, G.E.C Gads forlag: Köpenhamn, sid. 282-283.

¹³⁶ SOU 1975:61, *Energiberedskap för kristid bilaga*, 1975, sid. 24-26.

¹³⁷ Berlingske lov tidende, *Bekendtgørelse nr. 574-575*, 1973, Del A:2 sid. 1779-1781.

¹³⁸ SOU 1975:61, sid. 13-32; Berlingske lov tidende – bekendtgørelser, 1973, sid. 1782-1806.

¹³⁹ Folketingsförhandlingar A, 1973, sid. 233, 675, 1439.

¹⁴⁰ Öppningsdebatt i folketinget 1974, Förhandlingar 1 samling, 1974, sid. 159.

*Jag håber, at det lykkes ministern på dette område at få munden lukket på alt den hysteriske snak om, at energikrisen betyder, at vi skal til at lægge vores livsform om, nu skal vi til at være lige så fattige, som de er i fattiggårdslandene mod øst.*¹⁴¹

Handelsministern Poul Nyboe Andersen kommenterar i sina memoarer att en beredskapslagring tidigt inte var ett alternativ för den danska regeringen. Detta då den danska oljepolitiken alltsedan 1960-talet haft till syfte att framskaffa energi så billigt som möjligt genom direktimport. Med denna policy, framhöll han, var lagring länge inte ett alternativ eftersom det inte var kostnadseffektivt.¹⁴²

För krigsfall fanns det 1973 en beredskapsorganisation för krig, vilken dock inte befanns lämplig att utnyttja i fredstid. För fredskriser föll beredskapsansvaret på kommuner och handelsministeriet i viss mån. Handelsministeriet kompletterades med ett ämbetsmannautskott under en förman från nämnda ministerium. Denna organisation besatt dock enbart befogenhet att koordinera energipolitiken och hade ett litet värde i fråga om nödlagring. Krisens andra centrala enhet, ”oliebranschens fællesråd”, administrerade enbart fördelning av de begränsade oljeprodukterna till handlarna (vilka sedan gavs ansvaret för ransonering) och hade således ingen befogenhet på lagringsområdet.¹⁴³

Även om Danmark inte förde någon regelrätt nödlagring, så tvingade omständigheterna landet att vidta vissa liknande åtgärder under tidigt 1974. Redan 1962 hade det statliga oljebolaget Dansk Naturgas A/S upprättats av redaren AP Møller för prospektering av olja och omfördelning av densamma. I början av 1974 tilldelades bolaget en viktig roll i inrikespolitiken då det bemyndigades att köpa olja på världsmarknaden finansierad med utlandslån med statsgaranti. Organisationens övergripande mål blev att skapa en stark oljereserv, vilket man dock på många håll förhöll sig tveksam till aktat det faktum att denna åtgärd skulle generera en förlust på 2 miljarder givet att marknadspriset åter stabiliserade sig.¹⁴⁴

Sent under 1975 hade, tidigare utfästelser och åtaganden till trots, utvecklingen tvingat den danska regeringen och handelsminister Erling Jensen att vidtaga mer ingripande åtgärder. I folketinget förklarade densamme att de danska oljebolagen på regeringens anmodan bildat föreningen danska oljeberedskapslager (FDO) i syfte att säkra Danmarks energibehov i händelse av framtida kris. Ett nödlager motsvarande 3 månaders förbrukning av de viktigaste oljevarorna skulle hållas (som ett led i IEA ansträngningarna), vilket skulle finansieras med ett påslag om 25 kronor per ton olja. Staten skulle därtill bidra med övriga åtföljande kostnader.¹⁴⁵

Bristen på planering skapade stort missnöje i folketinget och stundtals kunde man bevittna en hätsk debatt. I början av 1974 skrev Knud Jespersen från DKP att det var oroväckande och illavarslande att regeringen inte bemödade sig mer om att säkra Danmarks oberoende genom en nödlagring. För att råda bot på denna brist föreslog man att regeringen med kort varsel skulle upprätta ett lager genom att beslagta militära reserver för civila ändamål. Kring behovet av ett statligt oljesällskap tycks det dock finnas viss enighet även om man är oeniga kring om detta ska bli monopolistiskt (se 5.2.2.) eller spela på en fri marknad. För det förra förslaget svarade DKP och SF. Venstre menade att en utbyggnad av inhemsk raffinaderikapacitet skulle göra inhemsk nödlagring överflödigt då råolja lätteligen torde kunna knytas upp till Danmark från flera källor i närområdet eller Mellanöstern samtidigt som man dock underströk att nödlagring internationellt

¹⁴¹ Prisstopsdebatt i folketinget 1974, Förhandlingar 1 samling, 1974, sid. 160.

¹⁴² Nyboe Andersen, Poul, 1988, sid. 194-196.

¹⁴³ SOU 1975:61, sid. 30-31; Nyboe Andersen, Poul, 1988, sid. 194-198.

¹⁴⁴ Villaume, Poul, 2005, sid. 72-75, 120-155.

¹⁴⁵ Spörsmål till ministrarna, Förhandlingar D, 1975, sid. 7214-19.

genom IEA (som man anslutit till 1974) vore föredragligt om det kunde göras kostnadseffektivt och utan större olägenheter för landet. I november 1974 konstaterade man att IEA:s beredskapslager borde utsträckas från 90 dagar till 120. RV framhåller i samband härmed att lagring är ineffektivt på ett nationellt plan och att detta borde genomföras på EG-nivå istället.¹⁴⁶

5.2.2. Alternativa bränslen och lösningar

Poul Nyboe Andersen fastställde, då han 1973 tillträdde, att ett primärt mål för den danska energipolitiken var att säkra oavhängigheten av Mellanöstern:

På længere sikt måtte importbehovet fra det politiskt instabile Gulf-område reduceres till fordel for mere sikre og nærliggende oliefelter. Og forbruget af olie måtte i et vist omfang erstattes af andre energiråstoffer som kul, atomkraft og vedvarende energi (vind, sol, jordvarme etc.).¹⁴⁷

I realiteten var dock satsningarna på förnyelsebar energi praktiken obefintliga, och även om man tillsatte en statlig utredning på området och det var först 1979 som energifrågorna fick ett eget departement.¹⁴⁸ På samhällsnivå gick debatten het och landets första större intresseorganisation i frågan bildades som OVE (Organisationen for vedvarende energi) av en grupp miljöaktivister. Denna lade fram en plan för alternativ energi med 30 % solenergi, vilket dock inte uppskattades av regeringen och det folketing, där debatten var frånvarande.¹⁴⁹

De enda som gör en ansats till att dryfta den förnyelsebara energins roll i samhället är centrumdemokraterna och socialdemokraterna som lyfter fram frågan i december 1973 utan någon lösning eller plan.¹⁵⁰ Debatten dör dessutom snabbt då dessa energimedel avförts som orealistiska, icke kostnadseffektiva och direkt olämpliga med tanke på geografi och klimat.¹⁵¹ CD gör vidare en interpellation till handelsministern 1975 om våg- och vattenkraft. Ministern avfärdar dock spørsmålet med hänvisning till att tillfredställande teknik saknas och att det skulle ta minst 15 år att bygga ut en verksamhet som är konkurrenskraftig i jämförelse med olja.¹⁵²

Större debatt förelåg dock kring frågan om alternativ olja och kol. I den energipolitiska debatten 1973 syns det finnas viss koncensus kring behovet av en utbyggnad av kommunikationen med Östersjöländerna. Handelsministern deklarerade att Polen förfogade över stora kol och vattentillgångar som vore till stort gagn för Danmark. I utbyte mot "know-how" skulle regeringen kunna knyta till sig långtidsavtal till förmånliga priser.¹⁵³ Främst bland anhängarna var centrumdemokraterna, som sekunderade dennes uppfattning med orden: "Det, der er tale om, er, at vi måske skal til at bruge kul og olie. Mens der ikke er så forfærdeligt meget olie i verden, så er der alene i Europa kulforbrug nok till 200 år."¹⁵⁴ Ett led i denna politik vore enligt partiet att kräva omställning till kol i alla statliga bolag och institutioner, vilket skulle släppa "hysterin" kring sparandebrevet.¹⁵⁵

I anslutning härtill skyntas en veritabel discessuspolitik i fråga om den sovjetiska marknaden. Det styrande Venstre framhöll att en fruktbar utväg är att inleda en dialog med Sovjetunionen, som skulle kunna leverera billig olja och i februari 1975 kunde regeringen

¹⁴⁶ Folketingsförhandlingar A, 1973, sid. 1931, 5189, A.27 tillägg 1.

¹⁴⁷ Nyboe Andersen, Poul, 1988, sid. 199.

¹⁴⁸ Olsen, Olaf, *Danmarkshistorie*, 1988, Gyldendal: Köpenhamn, sid. 66-75.

¹⁴⁹ Villaume, 2005, sid. 175-178.

¹⁵⁰ Folketingets förhandlingar B, 1973, sid. 243-245.

¹⁵¹ Folketingets förhandlingar D, 1973, sid. 5044-5065.

¹⁵² Spörsmål i folketinget 18:725, 1975.

¹⁵³ Folketingets förhandlingar A, 1973, sid. 1443-1457.

¹⁵⁴ Folketingets förhandlingar A, 1973, sid. 175.

¹⁵⁵ Folketingets förhandlingar A, 1973, sid. 195.

konstatera att Danmark blivit en av Europas främsta köpare av sovjetisk olja.¹⁵⁶ Med utvecklingen av bättre ryska transportmedel räknar man ytterligare med att kunna utveckla detta samarbete.¹⁵⁷ Oenigheten är dock massiv och partier som CD, FP och RV kritiserar förslaget våldsamt, då det inte vore önskvärt att skaffa sig ett beroende med politisk-ideologiska implikationer för att säkra en energikälla med kortsiktig levnadstid. KFP menade att rysk olja dessutom var av undermålig kvalitet och "dårlig i brug".¹⁵⁸ Samtidigt är man det enda parti som avfärdar polsk kol då detta alternativ vore samma beroende i ny form. Istället förordar man en marknadspolitik där staten genom aktiva stimulansåtgärder uppmuntrar småföretagande och upprättande av privata oljebolag med koncessioner att för staten genom bilaterala avtal knyta kontakter och köpa upp olja från olika källor i Mellanöstern och Nordafrika.¹⁵⁹ Även RV förfäktade en liberal marknadspolitik, var man utnyttjade danska köpmäns kontakter i Mellanöstern för att förhandla till sig lukrativa kontrakt. Dessa förslag stod i viss kontrast till den av SF och V framlagda och antagna propositionen om ett statligt oljebolag, då man i den förra etablerade en statlig oljetitan med syfte att handla utan mellanhänder. Det danska oljesällskapet blir tillsammans med utbyggnaden inhemska raffinaderier regeringens främsta lösningsförslag.¹⁶⁰ I oktober 1974 proklamerar Venstre att Saudiarabien och Danmarks nya borgenär Iran är två tänkbara allianspartners på energiområdet då dessa är i stort behov av industrivaror och beredda att sälja olja i utbyte. RV menar å sin sida att upprättandet av ett multinationellt europeiskt bolag med tillräcklig styrka för att göra sig gällande i Mellanöstern och utmana det amerikanska monopolet är nödvändigt.¹⁶¹ Under oktober 1974 lägger man fram ytterligare ett förslag om att internationellt agera genom olika forum för att sprida liberalism och frihandel och på så sätt avvärja oljeländerna.¹⁶² Mer negativa till europasamarbetet är regeringspartiet och SF, som kallar detta "pinlig affære". Istället framhåller man betydelsen av nordisk koordination och vikten av att säkra tillgången till den framtida Nordsjöoljan som prospekterats av Norge. Även de konservativa CD och FP samt socialdemokraterna (vilket för S även gäller kolen som energi) stämmer in i detta kall.¹⁶³

Som alternativ till oljan lyfter man fram naturgasen som "ren, billig och lätt att transportera".¹⁶⁴ Även om motionen blev utan bifall menar man att gas finns i stora mängder och då få länder satsar på den, skulle Danmark kunna bli ett föregångsland på området: "vi har her en chance for at gøre os gældende, vi har her en chance for at finde frem til noget, som vi kan styre, og som vi har indsigt i".¹⁶⁵ Naturgas som försörjningsmedel gouterades högt av regeringspartiet som under 1974 förlängde AP Møllers koncession att prospektera efter fyndigheter i Nordsjön trots magra resultat. Dock, menade man, uppvägdes olägenheterna av möjligheten att skaffa en inhemsk energikälla och bryta något av utlandsberoendet. 1975 säger ministern Alf Sigsgaard att naturgas från Norge och Nordsjön vore det föredömligaste medlet för att avhjälpa landets sårbara situation.¹⁶⁶

¹⁵⁶ Folketingets förhandlingar A och D, 1973-1975, sid. 1448, 7218-19.

¹⁵⁷ Folketingets förhandlingar A, 1973, sid. 1789.

¹⁵⁸ Folketingets förhandlingar A, 1974, sid. 1935.

¹⁵⁹ Folketingets förhandlingar A, 1974, sid. 2122.

¹⁶⁰ Folketingets förhandlingar A-D, 1973-1975, sid. 82, 846, 1244, 1931; Proposition A.15.

¹⁶¹ Folketingets förhandlingar A, 1973, sid. 1710-1735.

¹⁶² Folketingets förhandlingar A, 1974, sid. 186.

¹⁶³ Folketingets förhandlingar C, 1974, sid. 5135.

¹⁶⁴ Folketingets förhandlingar C, 1974, sid. 5176.

¹⁶⁵ Folketingets förhandlingar B, 1974, sid. 1777.

¹⁶⁶ Folketingets förhandlingar D, 1974, sid. 7217.

Frågan om nedskärning av inhemsk konsumtion och revision av livsstilen i landet lever i jämförelse med tidigare frågor en undanskymd tillvaro. I mars 1974 nämns de enbart flyktigt av handelsministern som ett tänkbart alternativ. Då frågan tas upp i kammaren 1975 av tre näringslivsrepresentanter är det inte heller någon regeringsrepresentant som kan utveckla någon plan för detta ändamål.¹⁶⁷ Till yttermera visso kan anföras att man från regeringshåll ställer sig kallsinnig till en utbyggnad av kollektivtrafiken för att spara energi om man inte kan garantera ett brett kundunderlag. Samhällsekonomin sätts alltid i första rummet av regeringen Hartling och detta gäller även energin - åtgärder eller alternativ energi måste innebära ett ekonomiskt beneficium i dagsläget.¹⁶⁸

Kommunistiska DKP hävdade vidare betydelsen av ett förstatligande av oljeindustrin för att bryta beroendet av de amerikanska monopolbolagen och självant sörja för landets försörjning samt stoppa oljespekulationen, som drivit upp priserna. Detta avfärdades dock unisont med hänvisning till administrativa och marknadsmässiga svårigheter att driva monopolföretag i statlig regi. Planekonomi och stopp på lyxkonsumtion skulle enligt DKP sörja för en sänkning av energibehovet med 35-40 %. Under dylika omständigheter kan man fortfara med oljedriften.¹⁶⁹

Även i den energipolitiska utredningen som presenterades av handelsministeriet 1974 framhölls att målet för Danmark är diversifierat utbud till lägsta möjliga pris.¹⁷⁰ Biobränslen förs här inte ens på tal och under framtida energiförsörjning listas enkom naturgas, olja och kol. I första hand förespråkas statlig oljehandel med bilaterala avtal gentemot flera leverantörer medan Nordsjösamarbete bedöms lika lämpligt. Som tredje utväg bedöms kol mindre lämpligt dock med hänsyn till kostnader för transport och ineffektiv drift.¹⁷¹

5.2.3. Kärnkraft

Atomenergikommissionen som hade tillsatts 1950 hade utarbetat långgående planer på anläggning av atomkraftverk och 1971 ansökte elbolaget ELSAM om tillstånd för att uppföra ett verk på östra Jylland - planer som påskyndades efter oljekrisens utbrott trots massiva protester bland befolkningen. Ansträngningarna ledde till att en ny gräsrotsrörelse under benämningen OOA ("Organisationen til oplysning om atomkraft") kom att spira i landet med krav på att frågan skulle hänskjutas från utbildningsministerns exklusiva kompetens på området till folketinget. Dessutom krävde man ett treårigt uppskov med beslutet. Trots ett förment neutralt program kom OOA, som var utan partipolitiska bindningar, att starta en landsomfattande kampanj mot kärnkraft vilket skapade en hätsk stämning och ett villrådigt folketing där många partier delades efter olika linjer.¹⁷²

Under åren fram till 1973 var de danska energibolagen upptagna av tanken på att utveckla kärnkraft och skaffade sig en sakkunskap som tvingade regeringen att ta ställning i frågan. Det fanns väsentliga skäl för att införa en lagstiftning som regeade energibolagens roll på marknaden och statens rätt till ingripande och kontroll. Handelsministeriet kom 1974 att initiera förhandlingar med energibolagen för att då till stånd en kompromiss kring en ny energilag. Propositionen såsom den presenterades innehöll förslag om ett tillståndssystem för större energiproducerande företag. Kärnkraftsproduktion skulle under denna lagstiftning

¹⁶⁷ Folketingets förhandlingar D, 1975, sid. 11862-11865.

¹⁶⁸ Folketingets förhandlingar D, 1975, sid. 692-693.

¹⁶⁹ Folketingets förhandlingar A, 1973, sid. 172, 344, 482, 1756-1797.

¹⁷⁰ Danmarks Energiforsyning – mål og midler, 1974, Handelsministeriet: Köpenhamn, sid. 7-15.

¹⁷¹ Danmarks Energiforsyning – mål og midler, 1974, sid. 68-89.

¹⁷² Olsen, Olaf, 1988, sid. 69-72; Villaume, Poul, 2005, sid. 165-175.

beläggas med krav om specialtillstånd och kraftigt begränsa antalet möjliga leverantörer. Förslaget mötte kompakt kritik och tvingades till bordläggning (antogs inte förrän 1976) samtidigt som det utlöste en stark debatt om kärnkraften i folketinget.¹⁷³

Regeringen deklarerar tidigt att kärnkraft ingalunda är någon prioritet för Danmark utan snarare bör ses som ett reservalternativ, vars utnyttjande i hög grad kommer an på landets ekonomiska utveckling och möjligheten att tillgodose energibehovet med olja och kol.¹⁷⁴ Först under sent 1975 tycks Venstre har svängt till en klart positiv hållning i frågan då partiet lägger fram ett förslag om anläggning av atomkraftverk i landet sedan man förklarat att ett dylikt 1000 MW verk skulle kunna generera lika mycket energi som hela årsförbrukningen av olja (1,2 miljoner ton).¹⁷⁵ FP intar en liknande ambivalent hållning och menar att kärnkraft skulle kunna vara en god ersättning förutsatt att man hittar uran på Grönland. I dagsläget, påpekar man, är det dock ett onöjaktigt alternativ med tanke på att det dras med barnsjukdomar och stora risker. Därjämte skulle man bli tvungna att importera uranet, och därmed går man från ett beroende till ett annat. Inte heller av ekonomiska skäl är kärnkraft att föredra då man menar att anläggningskostnaderna är så höga att man näppeligen kan räkna med vinst på företaget inom en överskådlig framtid. Socialdemokratin förhöll sig likaledes tveksam och partiet var splittrat. Man framhöll att man önskade se en undersökning av alla möjligheter innan det beslutades om utbyggnad och att samhällets välfärd skulle vara det primära mål som fick styra beslutet. Ledamot Træff underströk dock en negativ inställning i frågan 1974 då han påpekade att kärnkraften utöver sina vedertagna nackdelar leder till en termisk förorening som är dubbelt så stor som vid ett konventionellt verk. Ett verk som ger 1000 MW energi ger 600 MW spillvärme medan motsvarande siffra för ett kärnkraftverk är 1250 MW - energi som släpps ut i havet och bidrar till att "vi får små lokale golfstrømme og dermed Middelhavsklima på nogle af vore kyster".¹⁷⁶ Därtill nämner man att Danmark genom att anamma den nya kraftformen skulle bidra till att skapa oro i världen och då det vore en signal till världens länder att skaffa kärnteknologi och på sig kärnvapen.¹⁷⁷

Kommunistiska DKP ställer sig tvekan till kärnkraftsutbyggnaden och menar att den bara bör byggas ut om staten kan gå i god för en säker drift. För det fall att man väljer att bygga ut måste detta ske under statliga auspiciër då privat profit vore farligt i ett dylikt företag. Liknande tvehågsna inställningar finns också hos KrF, som menar att kärnkraften endast bör byggas ut om man kan finna uran på Grönland och KF, som menar att alternativet endast bör väljas om Sverige lyckas etablera framgångsrika och billiga anrikningsanläggningar.¹⁷⁸

Mer positiv till atomkraften är den statliga utredningen kring kärnkraften som menar att risken för ett reaktorhaveri är mindre än 1 på miljarden och att kraftformen generellt torde vara säker. Även om atomkraften är säker har man stora reservationer kring riskerna och man vacklar i frågan sedan man påpekat att uran inte bryter det fossila danska beroendet. Utbyggnaden bör enligt utredningen vara avhängig framtida säkerhetsutveckling och möjligheterna att framgent utvinna uran på Grönland.¹⁷⁹

¹⁷³ Nyrup Olsen, Poul, 1988, sid. 204-208; Folketingets förhandlingar B, 1974, sid. 1974-5135, A.27.1.

¹⁷⁴ Folketingets förhandlingar B, 1974, sid. 5135-5140.

¹⁷⁵ Folketingets förhandlingar D, 1975, sid. 1474-1475, 3638.

¹⁷⁶ Folketingets förhandlingar B, 1974, sid. 5135.

¹⁷⁷ Folketingets förhandlingar B, 1974, sid. 5179.

¹⁷⁸ Folketingets förhandlingar D, 1975, sid. 5384-5389, 9877-9899.

¹⁷⁹ Atomkraften og Danmark, 1974, Handelsministeriet: Köpenhamn, sid. 1-5, 121-145.

5.3. Opinionsläge

5.3.1. Aktuellt

Aktuellt är en Socialdemokratisk tidning som anser att det är arabländerna som är den stora boven i dramat. Dessa har helt oprovocerat attackerat Israel och skapat kaos i världen genom nedskärningen av oljeproduktionen och en höjning av priset vilket tidningen inte anser vara motiverat.¹⁸⁰

Det var engang et lille land, hvor næsten alle havde det godt, og de, der ikke havde det, ville også snart få det, for man havde også råd til at hjælpe folk i landet hvor man ikke havde det godt. Men langt borte i store paladser boede de onde arabiske shieker. Selv om de havde 20 koner, 50 sønner, mange biler og mange slaver, var de ikke tilfredse. De ville havde flere koner, sønner, biler og slaver, og så begyndte de at udplyndre det lille land, der fik mange arbejdsløse, så der ikke var råd til at købe julegaver til børnene, der blev kaldt i stuerne, og der kunne kun serveres kold mat. Det lille land var imidlertid sammen med andre lande, der også var blevet fattige, medlem i noget der hed NATO og så bestemte man, at nu ville man ligsom korsridderne i gamle dage gå i krig mod de onde araberne. Der blev sendt nogle store flyvemaskiner ud for at bombe sheikernes paladser, så at sheikerne måtte skrive under på, at de ville tilbagebetale alt, hvad de havde plyndret andre lande for, og så blev de igen gode tider, og alle sheikernes slaver blev givet fri og fik det også godt¹⁸¹

Detta citat säger egentligen allt om tidningens åsikt när det gäller vem som är de skyldiga till krisen och hur krisen ska lösas på bästa vis – dvs. önskvärt vore, om Danmark utan större omak (gärna med EG-hjälp – jämför nedan) skulle kunna återgå till en situation med stabila oljeflöden, då denna energiform anses billig och effektiv.¹⁸²

Tidningen är även kritisk till ransoneringen av bensin och tycker att situationen är väldigt oroväckande då detta kan orsaka stora nedskärningar inom industrin med varsel som kontenta.¹⁸³

När det gäller alternativa bränslen, förespråkar tidningen kärnkraft vilket de anser får oförtjänt dålig kritik av miljöaktivister och andra som är emot byggandet av kärnkraftverk i Danmark. Landet har blivit fattigare på grund av oljekrisen och man måste finna andra lösningar och då är kärnkraften ett bra alternativ. Tvärtom anser det att ur en miljömässig synvinkel att kärnkraften är ett bättre alternativ än till exempel kol för att detta vid förbränning frigör stora halter av koldioxid som bidrar till växthuseffekten. Varken sol- eller vindkraft möts med någon större entusiasm då det inte är realistiskt att tro att dessa ska kunna täcka vårt energibehov.¹⁸⁴

EG: s gemensamma energipolitik är *Aktuellt* väldigt skeptisk till då de anser att de stora länderna inom EG sviker och skaffar sig en egen energipolitik. Detta gör att tidningen anser att Danmark borde skaffa sig en egen energipolitik då EG befinner sig i en kris. Att Danmark på eget initiativ beslutat sig för att köpa olja direkt från Egypten ses som väldigt positivt¹⁸⁵.

Ett annat alternativ för att lösa Danmark sårbarhet i en framtida energikris är att importera olja från Sovjet som är en stor oljeproducent. Då dessa inte är med i OPEC, är detta ett bra alternativ då OPEC länderna visat sig vara opålitliga.¹⁸⁶

¹⁸⁰ Aktuellt 2.1.1974, sid.2

¹⁸¹ Aktuellt 1.2.1974, sid.2

¹⁸² Aktuellt 4.7.1974, sid. 2.

¹⁸³ Aktuellt 17.11.1973, 11.1.1974.

¹⁸⁴ Aktuellt 23.11.1973, 5.3.1974.

¹⁸⁵ Aktuellt 7.1.1974, 22.1.1974, 23.1.1974.

¹⁸⁶ Aktuellt 19.11.1974, 14.12.1974.

5.3.2. Berlingske tidende

Berlingske Tidende är en pro-israelisk tidning som starkt fördömer arabvärldens krigföring på det utsatta landet. De tycker det är skamligt att Danmark inte protesterar mot detta angrepp som är helt oprovoceerat och går i spetsen för ett av detta brott och oljeembargot. Man är väldigt kritisk till hur arabvärlden använder oljan som ett hot mot de stater som stöder Israel och anser att EG borde stå enat i denna fråga.¹⁸⁷

Tidningen anser att vi danskarna måste bli mer sparsamma när det gäller användandet av energi då oljan snart kommer att sina. Genom att lyssna på experter är man fullständigt övertygad om att oljan kommer att vara slut vid 2000 talets början. Inträdet i EG ses som positivt då detta kommer att ge fördelar genom den gemensamma energipolitik som medlemsländerna har tänkt använda sig av, speciellt i denna tid då energibristen nalkas.¹⁸⁸

Tidningen förespråkar internationellt samarbete på alla fronter. Bland annat anser de att EG länderna ska hålla samman och inte låta Holland ta hela smällen då oljeländerna kan tänka sig att öka oljeförsäljningen till alla EG länder utom Holland – EG måste agera och slå tillbaka mot OPEC.¹⁸⁹ Ett annat exempel på internationellt samarbete som tidningen talar för är att de anser att FN ska ta kontroll över oljan.

*Med ønsket og håbet om, at det ny, fra naturen givne magtmiddel, vil give F.N. og det internationale samarbejde fornyet vækst til gavn for menneskeheden, anmoder jeg F.N.s generalsekretær om at orientere samtlige medlemslande, og hvem det ellers angår, og anmode disse om deres mening og kommentarer til forslaget.*¹⁹⁰

Tidningen förordnar även att små industriländer utan egen oljetillverkning ska gå samman för att forska och planlägga om alternativa energiformer för att förhindra en ny energikris. Som exempel på alternativa energiformer tar de upp, vindkraft, tidvattenkraftverk, naturgas och fusionskraftverk.

*energi-muligheder der får oliekrisen til at blegne*¹⁹¹

När det kommer till ransoneringen finns det lagom kritik. Det enda som anses vara en dålig idé är söndagsförbudet mot körning och ransoneringen av bensin i allmänhet. Istället förslår de att priset på bensin borde höjas ytterligare så att folket själva får bestämma om de har råd att köra bil eller ej.¹⁹² Annars ses energiransonering som ganska positivt av tidningen då detta är ett ypperligt tillfälle för ett bättre utnyttjande av energin och få folk att ändra på sitt energiförbruk.¹⁹³

Konsekvenserna av ransoneringen har varit mycket av godo. Folk har fått ändra på sin livsstil och istället för att se på TV har familjen umgåtts på ett helt annat sätt då man på grund av ransoneringen inte kunnat ha värmen på i alla rummen. Samhörigheten med grannar har stärkts då man på söndagar på grund av körförbudet inte kunnat ta sig några längre sträckor.

*Forbud mot kørsel om søndagen. Resultatet: Naboen inviterede alle de nærmestboende på vejen til frokost, for hvad skal man ellers lave sådan en søndag?*¹⁹⁴

Huruvida energifrågan ska lösas på inhemsk nivå i framtiden har inte *Berlingske Tidende* något direkt svar på. Krisen som varit tas det ganska lätt på och någon större debatt om alternativa

¹⁸⁷ *Berlingske Tidende* 18.10.1973, 19.10.1973, 1.11.1973.

¹⁸⁸ *Berlingske Tidende* 3.11.1973.

¹⁸⁹ *Berlingske Tidende* 20.11.1973.

¹⁹⁰ *Berlingske Tidende* 11.1.1974.

¹⁹¹ *Berlingske Tidende* 15.11.1974.

¹⁹² *Berlingske Tidende* 29.12.1973.

¹⁹³ *Berlingske Tidende* 14.11.1973.

¹⁹⁴ *Berlingske Tidende* 23.3.1974.

energikällor finns inte att läsa. Internationellt samarbete är det som tidningen förespråkar främst i sina debatter. Kärnkraftens vara eller icke vara anser de ska lösas av Folketinget allena som är experterna på området, men att detta dock bör lösas snabbt. Därför avvisar man en folkomröstning på ett ja eller nej till kärnkraft.¹⁹⁵

5.3.3. Politiken

Politiken är som liberalt huvudorgan också flaggskeppet för de danska spar-ivrarna, då man redan i oktober målar upp mörka bilder av västerlandets framtid och flaggar för ransonerings. Den 1 november initierar man en månadslång kampanj och menar att krisen kan vara överstånden inom kort om människor enas och tillsammans frivilligt sparar istället för genom tvångsransoner.¹⁹⁶ Omläggningen av livsstil blir tidningens primära förslag till lösning, och satsningarna på alternativa bränslen hamnar i skymundan. Under hela november återkommer urgeringar till allmänheten och staten att släcka ned gatubelysningen, isolera alla hus och institutioner, prioritera stearinljus före lampor, samåka med bilarna, införa TV-fria dagar och sänka temperaturerna.¹⁹⁷ Vidare menar man att bilkörning bör straffbeskattas, vilket skulle underlätta för polisen som enligt *Politiken* skulle få nöja sig med hästar och cyklar för transporten.¹⁹⁸

Misstron mot de amerikanska oljebolagen genomsyrar debatten och dessa får skulden för krisens utbrott och det faktum att den drabbat Danmark hårdast i världen. Bolagen anklagas för att vilja urholka suveräniteten på samma sätt som de gjort i USA, som blivit ett viljelöst redskap för marknaden. Företagen anklagas för att vilja ”annektera” Köpenhamn genom att stjäla landets oljeleveranser till havs. Därför föreslår man som första steg att ett statligt oljebolag upprättas och att oljeberoendet sprids på fler leverantörer inför framtiden.¹⁹⁹ Oljebolagen måste stoppas och som andra steg föreslår man ett internationellt samarbete på EG-nivå med en solidarisk energipolitik tillsammans med USA, som kan vinna sitt oberoende åter. Av vital betydelse blir att engagera Västtyskland i detta projekt som skulle kunna utverka förmånliga bilaterala avtal med flertalet länder i Mellanöstern och Afrika. Förmånligt är för tidningen synonymt med billigt, då den nationella ekonomin är den allt övergripande ledstjärnan. Genom spridning av demokratin från ”Alaska till Vietnam” menar man att oljevapnet blir ofarligt och Danmarks nationella säkerhet räddas.²⁰⁰

Som alternativ till OPEC nämner man att Grönland är en väldig reserv där staten besitter 40 % av oljan (men även kol). Kostnaden för utvinning gör dock att man finner Nordsjöoljan föredraglig. Man förordar nordiskt samarbete då Sverige med sin raffinaderikapacitet och Norge med sin olja vore goda samarbetsparter att kultivera goda relationer med. Man hävdar att Norge hellre skulle sälja långtidskontrakt till en pålitlig skandinavisk broder än någon annan, enkannerligen om Danmark ger Oslo ett incitament med en utfästelse om att ej uppföra atomkraftverk. Som sista utväg är *Politiken* beredd att köpa upp sovjetisk olja, ideologiska bindningar till trots.²⁰¹

¹⁹⁵ Berlingske Tidende 5.11.1974, 6.1.1975.

¹⁹⁶ *Politiken* 27.10.1973, 1.11.1973.

¹⁹⁷ *Politiken* 3.11.1973, 8.11.1973, 13.11.1973, 14.11.1973, 15.11.1973, 16.11.1973, 17.11.1973, 23.11.1973.

¹⁹⁸ *Politiken* 19.11.1973.

¹⁹⁹ *Politiken* 28.11.1974, 2.12.1974.

²⁰⁰ *Politiken* 9.12.1974 (citat). Se även 19.12.1973, 8.6.1974, 22.11.1974, 8.12.1974.

²⁰¹ *Politiken* 24.1.1974, 9.11.1974, 21.11.1974, 25.11.1974, 3.2.1975, 19.10.1975.

Genom hela undersökningsperioden kritiseras kärnkraften som alternativ, då den beskrivs som det ”giftigste stof på jorden”.²⁰² Man anklagar internationella affärsintressen för att vilja driva in Danmark i ett nytt beroende av ett farligt ämne som skulle förorena landskapet och utsätta befolkningen för strålrisker och skador. Skräckscenarion från Barsebäck avlöser varandra och 1974 skriver man:

*Allerede normaldriftens ønskesituation kræver et civilt præsteskab af teknologer, som med enestående omhu vogter over de farlige tingene og sager. Kun ønskesituationen kan helsefysikerne udtale sig om med sagkundskab. En tekniker kan garantere for et flys flyvedygtighed. Han kan urimligt garantere, at det ikke kapres af pirater, at et vindstød ikke kaster det mod en klippevæg, eller at piloten ikke er idiot.*²⁰³

6. Slutsatser

OPEC införde i samband med oktoberkriget 1973 ett omfattande handelsembargo mot de industrialiserade länderna i västvärlden. Walter Carlsnäs har utvecklat en teori som stipulerar att frågan om en nations sårbarhet kan aktualiseras genom ekonomiska faktorer i fredstid. Sårbarheten är för Carlsnäs den nationella säkerhetens antipod och detta senare förhållande kan uppnås genom olika policyåtgärder – nödlagring, internationell koordinering och utveckling av alternativa bränsleformer samt energibesparingar. Till redan nämnda variabler har vi i denna uppsats fogat frågan om nationell enighet genom att studera riksdagsförhandlingar och opinionsbildning. Aktuell studie har visat att enighet är av central betydelse för bedömningen av sårbarhetsfrågan i kristid. Sverige och Danmark delade ett prekärt beroende inför oljekrisen då båda noterade oljeförsörjningstal omkring 70-90 % samtidigt som båda saknade inhemsk produktion. Båda länderna uppvisar liknande parlamentariska system, vilka besattes av det socialdemokratiska partiet. Dessa likheter till trots valde man dock skarpt divergerande politik under krisens förlopp. I Sverige valdes en långsiktig strategi med målet att ersätta oljan med alternativa bränslen medan Danmark i huvudsak koncentrerade sina ansträngningar till att söka nya leverantörer för fossila bränslen. Sverige kunde, trots att krisens verkningar var mindre kännbara än i Danmark, frammana en omfattande beredskapsstruktur med ÖEF i spetsen för ett nationellt nödlagringsprogram, som först 1975 fann en motsvarighet i Köpenhamn. Det faktum att Sverige var uttalat alliansfritt tycks inte heller ha hindrat landet från att agera internationellt genom IEA på ett sätt som grannlandet först långt senare kunde göra. Vad gäller frågan om kärnkraften kan sägas, att länderna även här valde skilda vägar. Detta då Sverige kodifierade sitt åtagande gentemot energiformen 1975, medan man i Danmark sköt frågan på framtiden.

Ovanstående uppsats har påvisat uppenbara brister i Walter Carlsnäs teoretiska ramverk. Sverige och Danmark, med sina likvärdiga förhållanden och ransoneringsåtgärder borde enligt teorin ha lika stor sårbarhet och framkallat liknande reaktioner. Istället ådagalägges en bjärt kontrast till Sverige, vilken bäst kan förklaras om man beaktar vår variabel nationell enighet som studerats genom opinionsbildning och riksdagsförhandlingar. Dessa material utgör nödvändiga komplement till Carlsnäs teori som är uppbyggd på ett ytterst bristfälligt empiriskt material. I debatten har vi, så är som på de marginaliserade kommunisterna, kunnat klarlägga en svensk konsensus kring behovet av alternativa bränslen och en omfattande beredskapsorganisation. I Danmark har det dock kunnat skönjas en djup splittring längs alla linjer och i närmast alla frågor. Folketinget i Köpenhamn har mellan 1973-75

²⁰² Politiken 5.7.1975.

²⁰³ Politiken 19.11.1973.

präglats av handlingsförlamning, sprungen ur den egna debattens hätska antagonismförhållanden samt den mediala splittringen inför oljekrisen och det chockartade val, som 1973 placerade Venstre runt 10 % av rösterna i regeringsposition och med uppdraget att medla mellan 11 partier. I Sverige hade socialdemokraterna regerat ensamt alltsedan krigsslutet 1945 och åtnjöt en exceptionellt stark position. Av detta kan utläsas att den svenska regeringen vågade bryta med ett hävdvunnet beroende och för detta policyskifte erhöll stöd från flertalet av de fem partierna i kammaren. Även pressen i Danmark uppvisar en tveågsenhet och oenighet i flera frågor och bidrar därmed till splittringen i landet på samhällsnivå.

I Sverige nås en annan enighet i tidningsmediet kring de alternativa bränslena och behovet av besparingar för att klara krisen. Liksom i Danmark är man oeniga i fråga om kärnkraftens framtida roll, men till skillnad från grannlandet är det en ytligare spricka, där de stora organen trots allt kan enas om att kärnkraften har en plats bland de alternativa bränslena. Detta reflekteras också på riksdagsnivå, där man tidigt 1975 når en uppgörelse mellan de stora partierna Socialdemokraterna, Moderaterna och Folkpartiet.

Skillnaderna länderna emellan kan, såsom redan påpekats, härledas från den nationella splittringen och opinionsbildningen spelar en viktig roll häri. TV och Internet hade ännu inte erövrat media på bred front, varför det förefaller axiomatiskt att behandla dess roll i skandinavisk politik. Vidare ska konstateras att Danmark 1973 inträdde som medlem i den europeiska gemenskapen. Detta förhållande har enligt vårt förmenande haft en avgörande betydelse för de stora skillnader som noterats. Dansk media, liksom folketinget, tycks ha satt en överdriven tilltro till den europeiska viljan att samordna energipolitiken och komma till Danmarks undsättning genom nya leveranser – ett faktum som kan ha inverkat menligt på förmågan att agera självständigt. Detta är en förhoppning, som av naturliga skäl inte framkommer i Sverige.

7. Litteraturförteckning

7.1. Primärkällor

För tiden 1973-1975 har följande parlamentstryck använts:

Folketingets motioner, propositioner och protokoll

Riksdagens motioner propositioner och protokoll

Berlingske lov tidende, 1968, 1973, 1974, G.E.C Gads forlag: Köpenhamn

Offentliga utredningar har använts enligt följande:

Atomkraften og Danmark, 1974, Handelsministeriet: Köpenhamn

Danmarks Energiforsyning – mål og midler, 1974, Handelsministeriet: Köpenhamn

Nordisk Utredningsserie 26/1974

SOU 1974:12, *Energi – program för forskning, utveckling och demonstration*

SOU 1975:60, *Energiberedskap för kristid*

SOU 1975:61, *Energiberedskap för kristid - bilaga*

SOU 1980:41, *Olja för kristid*

SOU 1983:19, *Den stora omställningen*

För tiden 1973-1975 har följande tidningsmaterial använts (danska tidningar tillgängliga endast vid det kungliga biblioteket i Köpenhamn):

Aktuelt

Arbetet

Berlingske tidende

Dagens Nyheter

Norrskensflamman

Politiken

Sydsvenska Dagbladet (endast 9.5.2006)

Svenska Dagbladet

Följande memoarer har använts:

Carlsson, Ingvar, *Ur skuggan av Olof Palme*, 1999, Hjalmarson & Högberg: Stockholm

Hartling, Poul, *Godt vejr og dårligt vejr*, 1983, Gyldendal: Köpenhamn

Nyboe Andersen, Poul, *Det umuliges kunst*, 1988, Odense Universitetsforlag: Odense

7.2. Sekundärkällor

Bauchard, Denis, *Spelet om oljan*, 1971, Forum: Stockholm

Bergström, Göran (red.), *Textens mening och makt*, 2000, Studentlitteratur: Lund

Buzan, Barry, *People, states and fear*, Pinter Publishers: Brighton

Carlsnäs, Walter, *Energy vulnerability and national security*, 1988, Pinter Publishers: London

Clausen, H.P., *Danmarks historie: dansk økonomisk statistik 1814-1980*, 1985, Gyldendal: Köpenhamn

Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan*, 2003, Norstedts: Stockholm

Gustafsson, Harald, *Nordens Historia: En europeisk region under 1200 år*, 1997, Studentlitteratur: Lund

Hadenius, Stig, *Sverige efter 1900*, 1993, Bonnier: Stockholm

Hägg, Göran, *Välfärdsåren*, 2005, Wahlström & Widstrand: Stockholm

Israel, Dan *Oljekrisen och den nya ekonomiska världsordningen*, 1976, Beyronds: Malmö

Jensen, Grethe, Scocozza, Benito, *Danmarks-historiens Hvem, Hvad og Hvornår*, 1994, Politikens Forlag: Köpenhamn

Johansen, Otto Jan, *Olje er Makt*, 1975, Reistad & Søn: Oslo

Landman, Todd, *Issues and methods in comparative politics*, 2004, Routledge: London

Larsson, Hans Albin, *Boken om Sveriges Historia*, 2000, Forum: Stockholm

Moberg, Erik, Olja, *Gas och Kol i världens energiförsörjning*, 1974, Försvar och säkerhetspolitik: Stockholm

Moberg, Erik, *Svensk energipolitik*, 1987, SMP Tryck: Stockholm

Nilsson, Ulf, *Oljan och det tredje Världs Kriget*, 1980, Dagens Nyheter Tryckeri: Stockholm

Norborg, Lars-Arne, Sjöstedt, Lennart, *Grannlänernas Historia*, 1987, Berlings: Arlöf

Olsen, Olaf, *Danmarkshistorie*, 1988, Gyldendal: Köpenhamn

Pedersen, Ole Karup, *Danmark og verden 1970-1990*, 1991, Gyldendal: Köpenhamn

Petersen, Nikolaj, *Eurpæisk og Globalt Engagement 1973-2003, 2004*, Gyldendal: Köpenhamn

Plummer, James, *Energy vulnerability*, 1982, Oxford U Press: Oxford

Radetzki, Marian, *Svensk energipolitik under tre decennier*, 2004, SNS förlag: Kristianstad

Radetzki, Marian, *Tjugo år efter oljekrisen*, 1996, SNS Förlag: Stockholm

Stolpe, Herman, *Världens olja och Sveriges energiförsörjning*, 1972, Rabén & Sjögren: Uddevalla

Thomsen, Niels, *De danske aviser bind 3*, Odense Universitetsforlag: Odense

Vernon, Raymond, *The oil crisis*, 1976, Norton: New York

Villaume, Poul, *Danmarkshistorie 1970-1985*, 2005, Gyldendal: Köpenhamn

Wahlbäck, Krister, *Den svenska neutralitetens rötter*, 1984, Norstedts: Stockholm

8. Appendix – Förkortningar

BNP	Bruttonationalprodukt
C (Sverige)	Centerpartiet
CD (Danmark)	Centrum Demokraterne (högerparti)
DKP (Danmark)	Danmarks Kommunist Parti
DONG	Dansk Olie og Naturgas
DUC	Dansk Undergrounds Consortium
EG	Europeiska Gemenskapen
EF	Det Europæiske Fællesskab
EPK	Energi Program Kommittén
FDO	Föreningen Danska Oljeberedskapslager
FN	Förenta Nationerna
Fp (Sverige)	Folkpartiet
FP (Danmark)	Fremskridtspartiet
IEA	International Energy Agency
KFP (Danmark)	Det Konservative Folkeparti
KrF (Danmark)	Kristeligt Folkeparti
M (Sverige)	Moderata Samlingspartiet
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OAPEC	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries
OECD	Organization for economic co-operation and development
OOA	Organisationen til Oplysning om Atomkraft
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
OVE	Organisationen for Vedvarende Energi
RD	Riksdagens Protokoll
RV (Danmark)	Det radikale Venstre (socialliberalt parti)
SF (Danmark)	Socialistiskt Folkeparti
S (Danmark)	Socialdemokratiet
S (Sverige)	Socialdemokratiska Partiet
V (Danmark)	Venstre (liberalt parti)
VpK (Sverige)	Vänsterpartiet Kommunisterna
ÖEF	Överstyrelsen för Ekonomiskt Försvar